POŠTARINA PLAČENA U GOTOVOM

MLADOST

LIST ZA ZABAVU I POUKU SREDNJOŠKOLSKE MLADEŽI

BROJ 10 GOD. II.

IZDAJE = PROFESORSKO DRUŠTVO, SEKCIJA ZAGREB

12472

Uređuju: Zdenko Vernić i Pavao Serdar.

Sadržaj:

	Strana
JOVAN SKERLIĆ	209
VALENTIN GORJANSKI: Neobični doživljaji Boba Peka i Vilija. (Konac)	210
DR. GAVRA V. GOJKOVIĆ: Pohara	218
L. HEARN: Lisice	218
DR. V. NJEGOVAN: Šta je materija	219
Po W. BÖLSHEU: Razum nerazumnih	221
DR. ĆIRA TRUHELKA: Albanensia	222
N. N.: Razvoj slovenskoga slikarstva do najmodernejše dobe	224
ZDENKA VERNIĆEVA: Predveče	226
DR. M. PRELOG: Rizorgimento talijanskog naroda	226
LISTAK: M. Šoštarić: Film koji govori i pjeva	232
Dr. J. Z. Novosti o radiju	232
— H.: — O diamantnim rudnicima	232

»MLADOST« izlazit će u trećoj godini proširena i povećana. *Svrha je listu, da odgoji i stvori jednu jaku i modernu nacionalnu generaciju, koja će biti prožeta dubokim osjećajem narodnog jedinstva bez plemenskih podvojenosti i u toj saradnji da okupi sve jugoslovenske kulturne radnike i cjelokupnu srednjoškolsku mladež.* I učenici mogu slati svoje sastavke i zagonetke, sve što bude valjalo, uči će u list. Tiskat će se pismom rukopisa latinicom i ćirilicom.

ŠALJITE ODMAH ZAOSTALU PRETPLATU!

Gg. povjerenici!

Broj našeg čekovnog računa jest 34.665. Tko uplatnih listova nema, neka ih reklamira kod tajnika sekcije P. Serdara, direktora II. realne gimnazije, Zagreb, Kolodvorska 17. I.

Preporučujemo
ilustrovanu omladinsku biblioteku Z. i V. Vasića

M * L * A * D * O * S * T

GOD. II. ZAGREB 1924. BROJ 10.

15. maja

bilo je deset godina, da je umro

JOVAN SKERLIĆ

Sve su srednje škole te sedmice proslavile spomen njegov. Upoznali ste veličinu toga prvoga među prvima sinovima jugoslovenskoga naroda i znate, da naša „Mladost" hoće da služi njegovim idealima.

To je i vaša dužnost, koju imate da vršite svega svog života.

NEOBIČNI DOŽIVLJAJI BOBA, PEKA I VILIJA

HUMORISTIČKI ROMAN OD VALENTINA GORJANSKOGA

O malenima za velike,
o velikima za male.

DIO ČETVRTI

GLAVA PRVA

u kojoj čitači upoznaju predstavnike filatelije, a usput vide kako je ime u čovjeka važnije nego njegovo »ja«.

G. Dobi, sabirač rijetkih maraka, uspinjao se jednoć stepenicama filatelističkoga kluba u Napulju, kad li iznenada ugleda pred sobom svoj odraz.

— Kakova je to budala postavila ovdje ogledalo! — reče g. Dobi. — Mora se ipak priznati da je vanredno. Ni u jednome ogledalu nijesam se ja do sada ugledao tako neobično jasno...

Dobi pristupi bliže i, želeći da iskuša glatkoću stakla, prijeđe rukom preko površine njegove.

— Zašto me gladite po licu, milostivi gospodine? — progovori najednom slika u zrcalu. — Ako sam vam se i bilo zašto svidio, nema ipak smisla da vašu sklonost spram mene iskazujete na tako neinteligentan način.

G. Dobi razrogači oči začuvši ove riječi.

— Do bijesa! — reče. — A meni se pričinilo da sam to ja...

I doista, pred gospodinom Dobijem stajao je njegov dvojnik. Sličnost je bila nevjerojatna. Pošto sabirači maraka nikako ne sanjaju o mistici, to g. Dobi nije ni pomislio da se uplaši.

— Mi smo, milostivi gospodine, doista neobično naliki jedan na drugoga! — progovori dvojnik. — A ako vi, da se sličnost još usavrši, bolujete od bubrega poput mene i nosite vatom postavljeni prsluk u vlažno vrijeme, onda smo nas dvojica rijetki primjeri dosjetljivosti prirodine...

— Da, da! — reče Dobi. — Ja bolujem od bubrega i nosim vatom postavljeni prsluk u vlažno vrijeme. Mi smo nesumnjivo rijedak primjer dosjetljivosti prirodine...

— To je zaista čudnovato! — usklikne dvojnik. — Možda vi, kad vam pođe za rukom, da povoljno izmijenite marke, pjevate ovu pjesmicu:

»Živio je na tom svijetu
»Vita stasa kos vam l'jep...«

G. Dobi nastavi odmah:

»Kad u divljem nekom lijetu
»Izgubi svoj crni rep...«

— Divno! — usklikne dvojnik opet. — Upravo je ta!

— Kada pjevam ovu pjesmu o kosu, ja uz to pomalo i plešem... — reče g. Dobi.

— Je li ovako? — upita dvojnik. — Tra-la-la? Tra-la-la?

— Upravo tako! — odgovori g. Dobi. — Tra-la-la! Tra-la-la!

Primivši se za ruke, g. Dobi i dvojnik njegov zaplešu od srca po stepenicama pred klubom filatelista fantastički neki ples pripijevajući istodobno:

»Reče kos: Na čast mu bilo!
Trice! Eto, sav svoj v'jek
Bez repa je vrlo milo
Živio još pračovjek«.

Članovi filatelističkoga kluba uzavrjeli su opazivši ovaj prizor, koji ih je vrlo povrijedio. Oni su držali da je sabiranje maraka tako ozbiljan, dubokouman i misaon posao da se među klubskim zidovima čak i smiješak smatrao nepoštovanjem spram velike zadaće filatelije. G. Dobi i dvojnik njegov nijesu još dospjeli da završe svoj ples, kad li se s gornjega zaokreta stepenica začuje glas klubskoga predsjednika:

— Ostavite, bezumnici, smjesta porodicu mudraca i umnika. Božica vas filatelije odbacuje!...

Odbačena dvojica ostave u isti tren svoj klub. Predsjednika su svi suviše poštivali, a da bi mogli da ga ne poslušaju. On se sav predao filateliji, posvetivši joj se od prvih godina svojih nauka u domu za nejaku i zaostalu djecu. On je klubu i darovao sadreni kip božice, zaštitnice sabirača. Kip božice gledao je prijekorno za prognanima koji se, izišavši na ulicu, predstavili jedan drugome:

— Sabirač rijetkih maraka, Dobi!

— Sabirač rijetkih maraka, Mobi!

Tako se upoznali i sprijateljili Dobi i Mobi. S jednakim markama, željama i sklonostima tako su postali naliki jedan na drugoga da iza mjesec dana drugovanja i sami nijesu znali tačno, tko je od njih Dobi, a tko Mobi. Razišavši se večerom poslije zajedničke šetnje obično su dugo razmišljali koji treba kuda da pođe i nije rijetko Mobi otišao kući Dobijevoj, a Dobi kući Mobijevoj. Ovakove su zabune vrlo ogorčavale žene jednoga i drugoga:

— Gdje si tako dugo bio, Mobi? — obraćala se žena Mobijeva tobožnjemu svome mužu.

— Šetao sam na šetalištu.

— S kime?

— Da ti pravo kažem, draga moja, teško ti je to reći...

— To jest, kako teško?

— Vrlo lako: ako sam ja Mobi, onda sam šetao s Dobijem, a ako sam Dobi, onda sam šetao s Mobijem...

— Ah, ništarijo! — stala je onda žena da grdi. — Pretvaraš se ti, pustolove! A čija sam ja onda po tvome žena?

— Evo upravo to i jest ono što ne znam. Čini mi se da si moja...

— A ti, tko si ti?

— Ili Mobi ili Dobi!

— Ali ja dobro znam da sam već deset godina udata za Mobija. .

— A ti mi onda reci što misliš: tko sam ja? Ako sam Mobi, onda je sve u redu, a ako sam Dobi, onda idem . . .

— Kuda? Kuda ćeš? — skoči žena prestrašeno hvatajući tuđega čovjeka za skut kabanice.

— Kući, da pošaljem Mobija...

— O, Bože moj — plakala bijedna žena. — O, Bože moj, do čega li dovodi čovjeka strast za marke! —

Taj se složeni nesporazumak s Dobijem i Mobijem odražavao ipak najjače na vjerovnicima jednoga i drugoga.

— Dopustite da vas potsjetim na vaš dug, g. Mobi! — govorio je vjerovnik vrlo učtivo.

— Vrlo rado! — odgovori dužnik — U mene sada na sreću ima novaca. Ali prije trebate vi da dokažete da sam ja upravo Mobi. Ja sâm toga tačno ne znam, a ako ja nijesam Mobi već Dobi, kojim pravom da ja onda plaćam za Mobija!

Vjerovnici odlazili praznih ruku i novčane se prilike prijatelja znatno popravile. Jedan je jedini domišljati i iskusni zajmodavac znao da se iskopa iz teškoga toga položaja.

— Došao sam zbog računa, g. Dobi! — reče odlučni taj čovjek.

— Ali ja sam možda Mobi?

— Ali možda i Dobi?

— Vrlo vjerojatno. Ne mislim toga da poričem...

— Koliko ima mogućnosti da vi nijeste Dobi nego Mobi?

— Ako smo dvojica, onda dakako pedeset po sto...

— To jest drugih pedeset je za to da ste vi Dobi?

— Taj je zaključak potpuno opravdan...

— Ako je tako, onda platite polovinu duga...

O tome nije moglo da bude spora. Dobivši novac od jednoga, zajmodavac ode k drugome od kojega na istoj podlozi dobije drugu polovinu duga. Ali to je bio jedan jedini čovjek koji je razumio posve jasno da je ime u čovjeka — najglavnije.

Dugo bi prijatelji poživjeli tako unoseći zabunu u lični svoj život i u život sviju oko njih, ali jednom se dogodilo nešto što je postalo uzrokom te su se razišli. Išao je tako jednoć g. Dobi ulicom maštajući o tome, kako bi našao glasovitu neku abesinsku marku od koje je postojao samo jedan primjerak. Ta je marka već dugo uzbuđivala strasti filatelista i slava joj se širila svuda, jer joj je porijetlo bilo krajnje romantično. Na posljednjoj sjednici filatelističkoga kluba iznijeli su predlog prema kojemu vlasnik te slavne marke dobiva naslov magistra filatelije.

Dobi je išao i maštao o velikim povlasticama vlasnika glasovite marke. Predočivao si je sliku svoga slavlja da se najednom ta marka nađe baš u njegovu albumu.

Škakljajući neudovoljeno svoje samoljublje, Dobi je koracao pločnikom vesele i bučne ulice, pune govora mnoštva, tramvajske zvonjave i raznoglasja automobilskih signala. Najednom se dogodi posve nešto neočekivano. Dobi ugleda predmet svoga maštanja. Pred njime je išao jaki neki momak, u kojega je ispod leđa, na posve nezgodnu mjestu, bila prilijepljena glasovita marka.

— Ona je! Ona! — usklikne Dobi. — Ja je prepoznajem!

Dobi pođe za momkom ne skidajući s abesinske marke upornoga i zaljubljenoga pogleda svojih očiju. Izvukavši povećalo i sagnuvši se što je više mogao, Dobi je u hodu stao da razgledava rijetku tu divotu.

— Kuda on to gleda i šta je tamo našao zanimljivo? — govorili su prolaznici između sebe čudom se čudeći neobičnu vladanju filateliste.

— Čudnovato! Vrlo čudnovato! — opazili drugi i smiješili se jedan drugome prijekornim i prezirnim smiješkom.

Neka je bogomoljka čak i pljunula te se prekrstila, ali Dobi, sav očaran i zanesen nije opažao ničega.

Međutim se momak videći kako se pažnja prolaznika uperila u njega, nemalo prestrašio. Uzroka strahu za njega je bilo dosta. Momak je istom izvršio krupnu krađu te je držao potpuno opravdano da u njegovu položaju prevelika popularnost može da mu donese nepoželjnih posljedica. To je mišljenje utvrđivala još i druga jedna činjenica. Tat je saznao da je novčar koji je nastradao od spretnoće njegove, odlučio da pozove glasovitoga detektiva Pinkertona da pronađe zločin. Ogledavši se, tat ugleda g. Dobija naoružana povećalom kako razgledava njegove hlače.

— Pinkerton! — dosjeti se tat i nagne da bježi u isti tren, kada je Dobi upravo htio da polizne marku da je lakše odlijepi.

Filatelista potrči za tatom pokazujući u potjeri krajnju odlučnost i okretnost. Zločinac kojemu se radilo o glavi, služio se svima sredstvima i svima dosjetkama da se bilo kako sakrije od tvrdoglava detektiva, ali neumornost i ustrajnost njegova zatrudile su tata. Već je stao s manjom brzinom da skače u tramvajska kola ili da se vješa na automobile. Nijesu mu pomogli ni prolazi kroz dvorišta, ni brzo podignute barikade u uskim uličicama udešene iz ručnih kolica sladoledarovih, postavljenih popreko puta i ljestava ličioca koji je kraj njih zijevao.

Iza sata bijesne hajke tat nije više mogao da izdrži, već se na jednome od praznih zemljišta izvan grada zaustavi i digne ruke u vis

— Predajem se! — reče beznadno.

U isti čas pokažu se iza ugla stražari. Oni opkole tata i stave mu lance na ruke. Najstariji od stražara priđe Dobiju i izreče mu vrlo učtivu zahvalu za pomoć što ju je iskazao vlastima kod potrage za velikim zločincem. Ali Dobi je ostao hladan, usprkos svemu laskanju što ga je stražar o njemu izrekao. U glavi njegovoj bila je samo jedna misao, kako da neopazice skine s hlača toga čovjeka što ga je ulovio, abesinsku marku. Teško je to bilo učiniti, jer su stražari opkolili tata poput jake stijene.

— Gospodine stražaru! — obrati se Dobi napokon najstarijemu — mene zanima neznatan jedan predmet što se slučajno prilijepio za hlače uapšenikove. Htio bih tu stvarcu da dobijem u svoje ruke...

Zapovjednik stražara odmah se požuri da ispuni molbu g. Dobija.

— O! — usklikne stražar jedva što je ugledao marku. — Ja se, gospodine, divim vašemu umijeću. Vi ne samo, što ste ulovili glasovitoga zlikovca, nego nam štaviše otkrivate najvažniji dokaz njegova zločina. Ta to je značka tvornice cigara »Sirius«! Upravo te cigare puši okradeni bankar. Sada taj lopov ne može da niječe svoga zločina.

— Zar to nije abesinska marka? — upita Dobi uzdrhtalim glasom. — Može li biti da sam se tako glupo prevario!

Dobi je još jednom pažljivo ogledao tobožnju abesinsku marku koja, kako se, jao! pokazalo, doista nije bila marka, već tvornički znak. Dobi je stao da grdi i psuje.

— Zar je bilo vrijedno muke da trčim za tim čovjekom kroz sav grad i učinim od sebe kinematograf skoga glumca! Oj, nesretna li mene! Oj, vi razbiti moji snovi! Oj, vi prevarene moje nade!

Stražari i uapšenik slušali začuđeno čuvstvene jadikovke filateliste.

— Vi dakle nijeste Pinkerton? — upita napokon tat.

— Nemam s njime nikakova posla! — odgovori Dobi.

— Zar da sam se dakle predao fanatiku-sabiraču, tupoglavoj živini, tvrdokornome idijotu? Može li to da bude?

— Dakako da može! — odgovori Dobi ne razumjevši ga dobro, uz gromki smijeh stražara.

— Ako je tako, onda ću ti se osvetiti. O, osvetit ću se ja tebi! Ne praštam ja svoje sramote... Ja, koga su lovili detektivi svega civilizovanoga svijeta i nijesu mogli da me ulove, ja sam uapšen zaslugom žalosnoga filateliste... Brrr! Frrrr! — zariče uapšenik bijesno. U Dobija ponestane srčanosti i on pobjegne preplašeno.

— Ajde k bijesu! — reče Dobi kad je napokon stao usopljen i iznemogao. — Ta mi se pripovijest ni najmanje ne svida. Ma da opet s druge strane nema zašto da se ogorčavam. Pokušat ću mirno da razmislim: tko je doživio nepriliku u ovoj pustolovini? Ja. Ali to još nije dosta. Da li Dobi ili Mobi, to je eto važno. Dobi je uman čovjek i nije mogao da počini takovu glupost. Ja vrlo sumnjam, jesam li Dobi. A ako je tako, onda samo trebam da se radujem što Mobiju nije doista pošlo za rukom da nađe abesinsku marku. Bilo kako bilo, ali Mobi ostaje i kraj najboljega prijateljstva mojim konkurentom u filateliji. Hvala Bogu! Sve je dobro što se dobro svršava!...

Ali za neko vrijeme raspoloženje se Dobijevo promijenilo na gore. Sjetio se on prijetnje tata te ga obuzeo nemir.

— Ja bih lako mogao da nastradam zbog nespretnoga čina Mobijeva. Zlikovac ne će praviti razlike te će me, zaveden našom sličnošću, držati za Mobija. Što da radim? Da bježim! Drugoga spasa ne vidim!...

Dobi je odlučio da, ne časeći časa, oživotvori svoju misao o bijegu. Bio je on krajnje odlučan čovjek, nenavikao da dugo bira i promišlja.

— Otići ću u Mejiko. Živjet ću tamo neko vrijeme. Posljedica toga bit će savršena zbirka mejikanskih maraka.

Za dva dana, Dobi je u luci tražio kapetana Milera koji je trebao da ide u Mejiko. Dobi je na ime kapetana Milera imao preporučeno pismo. Potraga se svršila uspješno i Dobi se još istoga dana zibao valovima Sredozemnoga mora i rješavao pitanje, tko je on zapravo: Dobi ili Mobi? Ako je Mobi, onda ne treba da žali za svojom ženom, a ako je Dobi, onda sa pristaništa svakako treba da joj šalje pisma. Dobiju je ipak bilo malo tužno pri duši. Tko je on zapravo? Filatelista je čitave dane sjedio u svojoj kajiti te je, da se time razonodi, lijepio duplikate svojih maraka sve iznova iz jednoga albuma u drugi i razmišljao istodobno kako bi najpodesnije spremao rijetke primjerke.

GLAVA DRUGA

o zološkom vrtu mistera Gula i hrabrosti glasovitoga krotioca.

Revolucija i glad zatekli su mistera Gula u Odesi. Prilike se glasovitoga krotioca pogoršavale svakim danom sve više. Nije bilo čime da hrani zvijeri, i one stale jedna za drugom da pogibaju. U mistera su Gula još do nedavna ostala dva predstavnika bogata njegova nekadanjeg zvjerinjaka, ali udav »Ši-Ši« proguta jednom strunjaču krotiočevu i dovrši tako bijedni svoj život. Mister Gul nadjene »Ši-Šija« i prenese zatim sve brige svoje na lava s kojime ga vezivalo mnogogodišnje prijateljstvo. Da produlji život svoga ljubimca bilo kako, krotilac se sam odricao hrane te je posljednji zalogaj dijelio s »Cezarom«. Ali Cezar je propadao, i duša se njegova spremala da odleti za dušom »Ši-Ši«-jevom u daleki svijet prekogrobnih tropskih zona. Mister Gul ipak je našao neku pomoć u toj neprilici. Stao je po noćima prijatelja svoga da zatvara u spremište, gdje su, kako je pretpostavljao krotilac, boravili miševi. »Cezar« se pomalo hranio miševima, ali je usprkos tome svakim danom bivao sve neveseliji.

Ni ljudima nije bilo bolje. Sve što se pojesti moglo, oni su pojeli te je stanovništvo Odese već godinu dana dobivalo na krušne karte ugorke ili sušeno povrće.

— Vrijeme je ručku! — pozivala je majka porodice o podne mnogobrojnu svoju dječicu. — Skupite se djeco! Odmah će doći otac...

Porodica se smjestila oko stola, kuckajući nestrpljivo vilicama i noževima.

— A ja sam, čini se, malo kao zakasnio? — ispričavao se otac pokazavši se na vratima. — Strašno mi se hoće jesti... Ajde ženo, što imamo najprije?

Žena namjesti zaneseno lice i, podigavši oči, progovori:

— Danas je izvrsna juha! Nemojte, djeco, da hitite, jer je vrlo vruća... Vidite li ove poput jantara žute zvijezdice masti? Osjećate li razdražljivi miomiris? Poradi ljepše boje stavila sam u nju prženoga luka, a da bude jača nijesam požaljela ni mesa ni kostiju... Najedite se do sita, dragi moji. Kome treba još rezanaca? Perice! Ti i opet jedeš bez kruha! Vjero, ne bi li ti još tanjir? Nikice! Čemu imaš ubrus pred sobom? Obriši si usta. Ti se kod stola vladaš strašno...

Tako je govorila mati, a članovi porodice zatvorenih očiju spuštali žlice u prazne tanjire i pričinjali se kao da jedu.

— Dobro dakle! — javio se otac. — Prvo smo pojeli. A što sad dolazi?

Žena je promijenila pribor i pošla onda u kuhinju odakle se brzo vratila noseći praznu zdjelu.

— Kao drugo jelo evo svinjećih rebara s ružičastim pečenim krumpirom. Jedite, mili moji, na zdravlje vam bilo! Slučajno sam priredila za jedno rebarce premalo. Ali ništa zato. Nikica i ja pojest ćemo po pola i svima će biti dosta. Rebra sam namočila u jaja i sušene mrvice. Izvrsno je uspjelo. Uzmite više krumpira i ne zaboravljajte kruha... S kruhom se hrana bolje prokuhava... Nikice, što si mi ti halapljiv! Žvači kako treba i ne gutaj čitave zalogaje. Ne primajte stolnjak masnim prstima — ostat će mrlje. Tko još želi žlicu umaka?

Čitava je porodica zatvarala oči, bola vilicama po praznim tanjirima i micala na silu čeljustima.

— Poslije masnoga ugodno je pojesti štogod slatko. Nije li tako, ženo? Što ćemo dobiti kao treće jelo? — upita otac segnuvši za čačkalicom.

— Kestene sa slatkim skorupom...

— Kako? Zašto?

— Ne ćemo mi toga!

— Opet kesteni?

— Kesteni su jučer bili...

— O, Bože moj! — primi se majka za glavu. — Oprostite, posve sam zaboravila. Priredila sam sladoled od čokolade... Hoćete to?

— To je druga stvar! — pristanu djeca i prihvate se sladoleda, premećući male deserne žličice.

— Perice! Izreci molitvu poslije ručka! — obrati se mati srednjemu sinu, kada se treće jelo, kako se po svemu činilo, potrošilo.

Poslije molitve svi se razišli od stola i svaki je član porodice, našavši se na samu, stao da griska ugorak što ga je dobio na svoju kartu.

Lav mistera Gula teško je snosio gladovanje. On nije bio sklon iluzijama, pa kad je jednoć pojeo crnu loptu što ju je slučajno bacio u kavez neki dječak, nikako nije mogao da si zamisli da je omastio brke glavom zalutaloga crnca.

Pa ipak krotilac nije prestajao da si tare glavu time kako bi, puklo kud puklo, popravio svoj položaj. Mister Gul bio je velik majstor u zamislima te su stanovnici Odese vidjeli odjednom ove objave, prilijepljene na kućne zidove:

ZVERINJAK MISTERA GULA

pravi živi konj, krava i ovce. Različiti primjerci domaćih životinja.

I prve je nedjelje došlo u zvjerinjak golemo mnoštvo posjetnika. Građani Odese nijesu vjerovali svojim očima kad su u kavezima doista ugledali sve ono što su obećavale objave.

Pa još i više. Gospodin Gul iznenadio ih je i nabavio još psa i mačku... Mnogo je već vremena prošlo otkako su u Rusiji poginuli proslavljeni ti drugovi čovjekovi što ih je stanovništvo pretvorilo u »šnicle« i juhe. Iz pamćenja se republikanaca izgubila čak i slika ovih životinja. Gledaoci su opsjedali kaveze i nijesu otkidali očiju od mirnih sisavaca, ponešto smetenih poradi općenite pažnje. Naokolo se čuo razgovor:

— Kako se zove ovo čudovište?

— Čini se — konj...

— Ah tako? Kakove li su u njega svirepe oči...

— Ta molim vas, umirite se. Zvijer i u kavezu ostaje zvijer...

— Užasno! Užasno! — čuo se ženski glas. — Ne daj Bože sastati ga gdjegod u osamljenoj uličici...

— Vi govorite ženske gluposti. Kako bi mogao konj da se nađe na ulici?

— A zašto ne? Da provali iz kaveza i da pobjegne?

— Ne valja tako govoriti pred djecom, milostiva gospođo!

— A tko je to?

— Govore da je krava...

— Ne idi joj blizu, dragi! — odvraćala muža nervozna neka gospođa.

— A ja ću je batinom po nosu! — junačio se muž, ali očito se i on potpuno slagao u bojazni svojoj sa suprugom koja je sumnjičavo gledala u kravu koja je tupo i žmurke gledala pred sebe.

Znak zvonca obavijestio je općinstvo da će mister Gul sada da pokaže visoku školu dresure i kroćenja. I doista je mister Gul ušao konju te je projahao s njime nekoliko puta po kavezu izazivajući u gledalaca krikove užasa i divljenja. Ali to još nije bilo najstrašnije. Krotilac je javno podojio kravu uz tjeskobno i jezivo udaranje bubnja. Takova što općinstvo nije moglo da podnese. Naokolo se začuli uzvici: dosta je! dosta! Žene padale u nesvijest, djeca plakala i tražila svoje majke. Čak i u surovim očima muškaraca zaiskrile suze. Ne bi valjalo prekoriti te ljude zbog bolećivosti. Građani Odese odviše su toga preturili u posljednje vrijeme revolucije, proturevolucije, prevrata i nemira; potpuno je stoga razumljivo da su živci gledalaca bili izmoreni. Pretstava je završila klicanjem u čast misteru Gulu. Krotilac je toga dana zaradio prilično.

Pred večer dođe k njemu neki invalid s drvenom desnom nogom. On reče misteru Gulu:

— Ja sam inozemac. Nastradao sam za vrijeme velikoga rata i do sada se moje skitanje još nije dovršilo. Umirem od glada i molim vas da mi pomognete. Možda biste mi mogli dati kakovu zaradu...

Mister Gul nikako nije mogao da privikne slikama nesreće i glada, ma da ih je u Odesi bilo mnogo. Osjetljivo srce njegovo nije otvrdnulo od čestoga dodira s ljudskim mukama.

— Vi mi zadajete tešku zadaću, dragi moj! — reče mister Gul invalidu. — Nahranit ću vas odmah, ali kakav bih mogao da vam nađem posao?

— Ah, milostivi gospodine! — progovori nesretnik gorko. — Da me vaš udav hoće da proguta, bio bi to najbolji spas iz moga položaja.

Razgovor se vodio kraj kaveza u kojemu je ležao nadjeveni »Ši-Ši«.

— To je zamisao! — usklikne iznenada mister Gul. — Divna zamisao! Znajte da ste namješteni. Ja ću vama hraniti moga udava. Za to ćete dobivati prilično plaću.

Invalid se ponešto zbunio i već se čak i pokajao da je u težnji za umjetničkim izričajem svoje bijede progovorio o udavu.

— Kako vi to, milostivi gospodine, hoćete mnome da hranite udava i da učinite iz toga za me neku zaslužbu? Ne razumijem vas. Prije svega ja mogu vašemu čudovištu da poslužim samo za jedan ručak, pa prema tome moja služba ne može da bude trajna; pa i što će mi onda plaća? Ne, milostivi gospodine, oprostite, ja vas ne razumijem...

— Sada ću odmah da vam rastumačim sve što vas zbunjuje, — reče mister Gul. — Izvolite ovamo! — pozove on invalida i oni uđu zajedno u kavez »Ši-Ši«-ja. Invalid se uvjerio da udavu ne treba više ni ručka ni večere.

— Vidite li eto rasporak u trbuhu udava? S jedne ćemo strane da prišijemo dugmeta, s druge petlje. Prije nego li se općinstvo skupi u zvjerinjaku, vi ćete se zavući u udava i iznutra ćete zakopčati njegov trbuh. Onda trebate malo da se mičete. Evo, reći ću ja općinstvu, udav je netom progutao veliko tele...

Invalid je vrlo radosno pristao na takovu laku službu, ali već se prva pretstava svršila i za mistera Gula i za invalida krajnje nesretno. Gledaoci su zadovoljno promatrali »Ši-Ši«-ja koji je progutao tele. Invalid se sav predao svojoj ulozi i valjao se u trbuhu udava s jedne strane na drugu te je čak i stenjao. Kavezu pristupi i nekoliko komesara. Jedan od njih na glasu zbog okrutnosti svoje, vikne:

— Što? Teletom su nahranili odvratnu ovu zmiju, a radnici i težaci već dvije godine ne znaju što je meso? Zaustavite probavu! Ubijte udava!

Komesar odapne u strašilo »Ši-Ši« iz svoga revolvera. Kugla udari u drvenu nogu invalidovu koji se

odmah primirio očekujući zaprepašteno drugi hitac.

— Gotov je! — reče komesar i zapovijedi da se udava otpremi na revolucijono sudište kao stvarno dokazalo, a mistera Gula u tamnicu, ne dopustivši krotiocu da reče i jednu riječ u svoju obranu.

GLAVA TREĆA

o tome kuda vode svi putovi u Sovjetskoj Rusiji.

Knezu i Riđemu Džoniju pošlo je za rukom da se domognu Odese, i ako su taj cilj postigli samo pomoću lukavosti svoje. Knez se smjestio u svoga prijatelja zajedno s Džonijem kojega je prikazivao kao svoga bratića nijemoga od rođenja. Posljednja varka trebala im je zato da sakriju pred ljudima Džonijevo nepoznavanje ruskoga jezika. Knez se odmah dao u potragu za svojom vjerenicom, ali stvar je očito slabo polazila za rukom, jer se bijedni ženik vraćao kući poslije traganja sve tužniji i žalosniji. Riđi Džoni također već od prvoga koraka nije imao sreće. Ulica u kojoj je stajao dvorac grofinjice-rakovice, uvijek je bila zatvorena četama crvene armije i služila je središtem najvažnijih uredbi revolucijone vlade. Džoni je stao da iščekuje slučaj, a dotle se posvetio dobrim djelima. Darežljivom svojom pomoću Američanin je već mnogo njih spasio od sigurne pogibije.

U Džonija bila je jedna slabost. Strašno je volio da sluša zahvale. Riječi priznanja dirale su ga i zanosile čak i na ruskom jeziku. Jednom je Džoniju uspjelo da iskaže ozbiljnu pomoć sovjetskom radiotelegrafisti, bivšemu činovniku engleskoga radiotelegrafa u Odesi. Taj je čovjek izvrsno govorio engleski.

— Dakle što, gospodine? — reče mu Džoni. — Ne može istom tkogod da izda toliko novaca koliko ste vi sada od mene dobili...

— Vrlo sam vam zahvalan, građanine! — progovori činovnik iskreno i čuvstveno, položivši ruku na srce.

— Vi ste mi zaista vrlo zahvalni?

— Ta zar možete o tome da sumnjate?

— Ne čini li vam se da rodni vaš brat ne bi za vas učinio sve ono što vi od mene imate?

— O tome nije vrijedno ni da se govori, građanine. Istina, ja brata nemam i uslijed davne smrti roditelja mojih vrlo vjerojatno nikada ga ne ću ni imati, zato vam ipak mogu pošteno i ozbiljno da izjavim da nikakav brat ne bi mogao da mi iskaže veću zadužbinu...

Džoni je ostao napola zadovoljan.

— Ne čini li se vama — počne on nanovo — da izvanji moj lik potpuno priliči unutarnjim mojim svojstvima?

— O da! — usklikne činovnik oduševljeno. — Lice vaše izriče neobičnu plemenštinu...

— Ja sam dakle mio i privlačiv?

— Pa kako da ne! Vi ste čudo od milovidnosti, i privlačivost vaša nema međe...

Ridi Džoni stao je glasno da se smije od zadovoljstva, na čudo i smetnju radiotelegrafiste.

— Čudan je taj čovjek! — pomisli telegrafista. — Vrlo čudan! Dobar je i nezlobiv. Bilo kako bilo, ja nikada ne ću zaboraviti darežljive pomoći njegove. Ali što mi je on to govorio o misteru Kunu? Da nije to onaj mister Kun, milijunaš, čije radio-brzojavke primam dnevno u svrhu nekih koncesija na Dnjepru. Mister Kun mora da je velik čudak sudeći po uvjetima što ih je postavio. On nuda dolare svoje ako vlada naša prekine s terorom i uspostavi privatno vlasništvo... A zašto se moj dobročinac nazvao Riđim Džonijem kad su mu brada i kosa crne poput čađe?...

Razmišljajući ovako činovnik je pošao kući. Nažalost Džoni nije mogao to isto da učini. Putem spram njega dolazio je prosjak i stao da moli milostinju. Džoni pruži prosjaku kreditku, ali u isti ga čas pograbe neki ljudi u kožnatim kaputima. Na kapama tih ljudi vidjela se dva slova — »Č. K.« što su napunjali užasom sve građane Odese, jer tko je dopao u ruku agenta »Črezvičajke«, mogao je potpunim pravom da se smatra pokojnikom. Riđi se Džoni nađe u tamnici; kad ga baciše u polumračni podrum, na veliku je prepast svoju usred uapšenika ugledao kneza Tjemnjicina.

— Što? — usklikne Džoni. — I vi ste ovdje?

— Na žalost jesam. I tim više na žalost, jer je izlazak odavle samo jedan jedini — u grob!... Za što ste, Džoni, vi uapšeni?

— Da me ubijete, kneže, ja ne znam...

— Mi smo, Džoni, zapali u ružnu kašu. I ja ne znam zašto sam uapšen. Došao sam kući i izašao u dvorište da se umijem kod zajedničke cijevi. Jedva što sam stao da sapunam vrat, kad li me pograbe i odvedu ovamo... Sada smo gotovi, Džoni...

Knez je uzbuđeno stao da hoda po prostoriji. U polumraku stane na nečiju nogu.

— Ajde k jadu! Upravo na kurje oko! — usklikne netko lošim engleskim jezikom.

— Kriv sam! Molim Vas oprostite! — reče knez ogledavajući čovjeka koji je ležao na kamenu podu.

— Ništa, umirite se! Mislim da nijeste meni stali na nogu...

— Kome dakle da se ispričam? — upita u čudu knez ne videći nikoga drugoga u tom uglu podruma.

— Na to je, gospodine, vrlo teško odgovoriti. Ako sam ja Dobi, onda se dakako ispričajte meni, ali više je nego vjerojatno da ja nijesam Dobi, nego Mobi, a ako sam Mobi, onda me se ništa ne tiču neprijatnosti što ih on preturuje...

— Jadnik nije mogao da podnese patnje te je sašao s uma... obrati se knez Džoniju i uzdahne od sućuti.

— Uvjeravam vas da je moj mozak isto tako zdrav kao i vaš vlastiti. Ja samo ne mogu da odredim posve pouzdano, tko sam ja: Mobi ili Dobi. Mi smo silno naliki jedan na drugoga. Dakako, ja mislim da sam Dobi, jer samo Mobi može da zapane u takovu budalastu kašu u kakovu sam ja pao kad sam stigao u prokleti taj Mejiko...

— Ne razumijem ništa! Ni jedne riječi! — nastavi knez sav u čudu razgledavajući radoznalo filatelistu.

— Ni ja ništa ne razumijem! — prizna Dobi. — Rekli su mi da će me strijeljati. To je, dakako, neprijatno, ali ja ipak ne gubim previše glave. Očito će to Mobi morati životom da plati svoj put u Mejiko... Trebao je da znade da u divljačkoj zemlji nema zakona koji bi obezbjeđivali sigurnost pučanstva od razbojničkih navala...

— Ali dopustite! — razljuti se knez. — O kakovome gospodinu Mobiju govorite vi to i čime se onda tješite? Ta vas hoće da strijeljaju!

— Mene, dakako mene! — obraduje se Dobi nečemu. — Ali možete li vi pouzdano da mi rečete da sam ja baš Dobi, a ne Mobi? Ne možete? Ni ja ne

mogu! Ta mi smo tako naliki jedan na drugoga. A osim toga, Dobi je mnogo umniji od Mobija. Dobi ne bi tako glupo nastradao. Znači dakle da Dobiju nikakova opasnost ne prijeti. Meni se čini da sam ja Dobi, i zato za me nema nimalo smisla da se naročito uznemirujem...

— Budala, pa budala! — uzvikne knez ruski.

— Što to u mejikanskome znači »budala, pa budala«? upita Dobi gledajući ljubazno u kneza.

— To znači: sad sam vas posve razumio! Ali recite, za što su vas uapsili?

— Pisao sam dnevnik s naslovom »Put filateliste u zemlju divljaka. — Mejikanski dojmovi« . . . Neke ljude stao je moj rad vrlo da zanima. Oni me doveli ovamo rekavši da će me za dva dana svakako strijeljati. Najprije sam se preplašio, ali onda sam razabrao da će strijeljati Mobija. A pošto nešto u mome srcu govori da ja nijesam Mobi...

— Čuo sam to već, čuo sam! Ostavimo to škakljivo pitanje. Radije mi pripovijedajte što ste pisali u vašemu dnevniku i po čemu ste zaključili da ste u Mejiku?...

Ali knez se ne dočeka odgovora od g. Dobija. Začuo se glasni uzvik Džonijev...

— Hura! Ja vidim glavu đavla! Glavu staroga đavla s grozdom u ustima! Živio stari đavao!... He-he!

— Džoni! Što vam je Džoni? Jeste li bolesni? Umirite se, dragi moj! Ne očajavajte! Uspjet će nama bilo kako da se oslobodimo... Oj, teške li nesreće!

— Ne uznemirujte se, gospodaru! Još mi se nije ništa dogodilo. Pogledajte sami ovamo: zar ne vidite glavu đavla?...

— U sredini stijene od opeka ugleda knez doista sadrenu glavu satira.

— Vidim, Džoni! Prvo to nije đavao, nego satir; a drugo, čemu da se zbog toga veselite? Ovdje mora nekada da je bio vinski podrum. Satir s grozdom suviše je poznat znak...

— Uman ste vi čovjek, kneže. Dobro ste pogodili da se ovdje nekada spremalo vino, ali više vi, zacijelo, ništa i ne znate...

— Pa i nema više što da se znade!

— Ne govorite tako, gospodaru. Sada ćete se odmah uvjeriti o tome da Džoni znade koju tu stvarcu... Izvolite gledati: jedan, dva, tri, četiri, pet, šest, sedam. Sedam opeka niže od glave. Jedan, dva, tri, četiri, pet, šest... Šest opeka desno od sedme opeke. A sada da vidimo...

Džoni pokuca drškom noža po nađenoj opeci. Začuo se zvuk po kojemu se lako pogađalo da je iza opeke neko prazno mjesto. Riđi Džoni pogrebe malo s nožem i izvadi opeku. Sunuvši ruku u netom nastali otvor izvuče iz njega neveliku torbicu od grube kože.

— Evo! — progovori Džoni uzbuđeno. — Evo cilja moga puta u Odesu. Ali ruga li se to meni sudbina? Toliko sam nastojao da dospijem u ovu kuću i upravo u ovaj podrum, i na kraju krajeva sjedim u njemu kao uapšenik. Zar mi je suđeno da poginem a da ne predam ovih dragocjenosti krasnoj mojoj grofinjici s kojom sam htio da se oženim, kad je bila rakovica i koja sada u Carigradu tuguje za svojim ženikom, ruskim časnikom koji je poginuo za vrijeme revolucije...

Knez poštivajući tuđe tajne, ni jednom nije pokušao da sazna od Džonija zašto se on, stavljajući život na kocku, spremio u Odesu. Sada je veći dio tajne izašao na vidjelo, i zato su kneza stale da zanimaju potankosti romantične te pustolovine.

— Da, gospodaru, grofinjica moja lijepa je kao anđeo, lijepa i dobra, Bog joj dao sreću!... Džoni se na čas zamisli. — Vi biste je, kneže, također zavoljeli, da ste pošli sa mnom u panoptikum i s njom se upoznali. Vrlo mi je drago da mi je ostala njezina fotografija. Liliputanac, gospodin Dajk koji je služio u panoptikumu, imao je aparat te nas je slikao zajedno na jednoj karti...

— Ona je to! Ona! — zaviče knez glasom punim tuge. — Ta to je moja vjerenica, Džoni! O, kako sam joj bio blizu... Kako blizu... Prokleti Kolobov! Poradi njega nijesam onda pošao u kazalište, poradi njega se nijesam sastao s njom... A sada je nikada više ne ću ugledati... Nikada...

Džoni razjapi usta od čuđenja... Ali tuga ga knezova dirnula.

— Ne gubite nade, kneže! — reče Džoni. — Meni su još ostale jake moje ruke. Moglo bi da bude da se još oslobodimo... Ne očajavajte, kneže. Mi se moramo vratiti u Carigrad, do bijesa. Ta ja moram dragocjenosti da predam grofinjici. A ako joj s briljantima predam i ženika njena — onda će to biti najveće dobro djelo Riđega Džonija, izuzevši možda jedno jedino: kad sam pojeo čitavu kutiju kakaova praška da ugodim Bobu. Prijatelju mome Bobu...

Međutim se iza vratiju razlegne topot vojnika, zveket oružja, vika. Brava zaškripi. Uđe čovjek s revolverom u ruci i naloži da pođu za njim.

— Sada će da vam sude, golubi moji... reče »čekist« i doda s porugljivim smiješkom: — Bilo kako mu drago, dugo se s vama natezati ne ćemo...

Čekist učini značajnu kretnju od koje je u nesretnih uapšenika na čas zamrlo srce. Za knezom, Džonijem i Dobijem uspeo se još jedan čovjek.

— Zbogom prijatelju moj, Cezare! — progovori on.

Mister Gul uzdahne teško. Tužna je povorka krenula hodnicima bivšega dvorca grofinjičina što su ga revolucijonaši pretvorili u tamnicu.

Sudska se zgrada smjestila u susjednoj ulici. Neki slučajni prolaznik ugleda među uapšenicima Džonija i zaklima sućutno glavom. Bio je to sovjetski telegrafista koji istom što se lično uvjerio o neobičnoj dobroti čudnoga Američanina.

— I tako će još jedan dobri čovjek da bude manje na svijetu — pomisli radiotelegrafista.

GLAVA ČETVRTA

i posljednja.

Revolucijonim tribunalom upravljala su načela pojednostavnjena kaznena postupka. Prepune tamnice trebale su brza rješenja.

— Vaše ime, optuženiče? — upita jedan od sudaca obraćajući se filatelisti preko talijanskoga tumača.

— Ili Dobi ili Mobi — odgovori filatelista.

— To jest, kako to? Razjasnite, molim vas..

— Vrlo jednostavno. Ako je Dobi ostao u Napulju, onda sam ja Mobi, a ako Mobi nije nikuda otputovao, onda sam — Dobi...

— A vi sami toga pouzdano ne znate?

— Na žalost, ne znam...

— Kojega stručnjaka da pozovemo za to? — upita predsjednik suda obraćajući se zabrinuto tajniku.

— Svakako kemičara! — odgovori tajnik uvjerljivim glasom.

— Zašto vi, optuženiče, u dnevniku svome nazivate našu državu Mejikom i zemljom divljaka?

— Zato, jer sam otputovao u Mejiko te se nadam da sam i doputovao baš u Mejiko. A s druge strane opažanja su me moja o načinu života i kulturi vašega naroda uvjerile o tome da je Mejiko divljačka zemlja... Na primjer, kako pravite vatru?

— Vrlo jednostavno: uzimamo suhu, okruglu granu, šiljasti njezin vrh utaknemo u dasku i naglo je vrtimo u rukama. Od trenja grana se zapali. Sat, dva posla i vatra je gotova. Ali naša se nauka razvija: saznali smo za otkriće gube i kresiva...

— U svakoj povijesti kulture možete, suče, da pročitate da se taj način dobivanja vatre zove prethistorijskim. U kulturnim zemljama služe se za to šibicama...

—Govori li on istinu? — upita sudac tajnika.

— Da, i ja sam čuo koješta o šibicama...

— Tako je, tako! — oduševi se Dobi. — Ja imam pravo, a ne vi. Osim toga zadat ću vam još jedno pitanje: što je ovo?

Dobi otkine od hlača puce. Oči u suca zaplamsaju divljim bljeskom.

— O! zaviče sudac. — To je novac!... Ako imam deset takovih komadića, dat će mi seljaci za njih čitavu funtu kruha...

— To nije novac, nego su puceta! — reče Dobi poučno. — Zar nemam pravo da ste vi divljaci... Zar ne znate da se novac kuje od zlata i srebra? —

— Govori li on istinu? — upita opet sudac tajnika.

— Govori. I ja sam o tome čuo isto.

— Osim toga, — nastavi Dobi — ima u vas, kao u svakoj divljačkoj zemlji, ostataka drevne kulture. U vašim su oblastima živjeli nekada kao neki Inke i Acteki... Oni su imali krasnih zgrada. Imali su električno svijetlo, gramofone i željeznice... Jučer sam štaviše vidio i polupan klavir... A knjige? Ta u vas je nekada postojala literatura. Zar ne puši vaša vojska celulozu služeći se umjesto cigareta papirom starih knjiga?

Sudac se ozbiljno zamisli i naloži tajniku:

— Pošaljite u Moskvu upit spadamo li mi doista u krug evropskih naroda i kako se određuje geografski položaj naše zemlje. A ako smo Mejikanci, zašto se onda istina krije pred narodom? Politika treba da bude javna...

— Zar nemam pravo, suče? — upita Dobi.

— Imate. Imate potpuno pravo! Po revolucionoj savjesti osuđujem vas na strijeljanje...

— Ali vi ste sami rekli da govorim pravo! — promuca nesretni Dobi.

— To ništa ne znači: Mi uvijek osuđujemo na strijeljanje... Žao mi je samo što nema ovdje onoga kojemu ste vi po riječima vašim vrlo naliki. Mi bismo vas obojicu strijeljali da ne bude više nikakovih nesporazumaka!... Dalje! Građanine Džoni! Kako ste smjeli da dajete milostinju prosjaku iza kako je osamsatni dnevni rad prosjaka bio dovršen? Kako vas nije stid da tako surovo i besramno iskorišćujete proletarijat? Osuđujem vas na strijeljanje... A zašto je danas toliko inozemaca? Još malo, pa ne ćemo imati dosta tumača — promrmlja sudac, kad se uvjerio da Džoni ne govori ruski.

Džoni ostane miran začuvši osudu i sjede na svoju klupu, razmišljajući o najrazličitijim načinima oslobođenja što su mu dolazili u glavu. Uto dovedu u sudnicu još dva optuženika. Džoni ih na najveću prepast svoju upozna. Bili su to Pek i Vili...

— Zar da pustim da poginu prijatelji moga Boba? — prošapta Džoni žalosno i srce mu se stisne.

— Što su skrivili mladi ovi optuženici? — upita sudac.

Tajnik pruži sucu optužbu.

— Američanine Vili! Vi ste okrivljeni što ste se javno tužili na hladnu jesen, dok je prema naređenju narodnih komesara ova jesen proglašena proljećem obzirom na nestašicu goriva i teški položaj proletarijata...

— Ali meni je doista bilo vrlo hladno, druže suče! Puhao je strašan vjetar. Napolju je i sada jesen a ne proljeće...

— Kako je drzak! Kako je bezočan! Pravi predstavnik kapitalističke zemlje... — Začuju se ljutiti glasovi sudaca.

— Osuđeni ste na strijeljanje, zajedno sa sunarodnjakom vašim Pekom koji je predložio da se organizuje opskrba kruhom iz Carigrada za gladno stanovništvo Odese što je, dakako, očita intriga buržoazije...

Dok je sudac govorio, doveli su još jednoga optuženika. Vili prepozna krotioca Gula. Iza Gula unesu u dvoranu stvarno dokazalo — nadjevenoga »Ši-Ši«-ja.

— Kako ste se odlučili da dajete vašoj zmiji tele, kraj krize mesa u našoj državi?

Prije nego li je mister Gul dospio išta da odgovori, invalid ne mogavši više da izdrži u zatvoru, raskopča trbuh udava i ispuza iz njega upravo do sučevih nogu...

— Čovjek! — zaviču svi od užasa. — Krotilac je udava hranio ljudima. Nema kazne dostojne takova zlikovca...

Jedva što se invalid, mukom se mučeći, podigao s poda gubeći ravnotežje uslijed prostrijeljene drvene noge, začuje se od nekuda uzvik:

— Oče! Oče!

Bob je sjedeći usred općinstva, u invalidu prepoznao svoga oca i za čas ga je grlio ne znajući za se od radosti. Suce nije mogao da dirne radosni sastanak sina s ocem. Oni nastave svoj posao.

— Vi ste strašan zločinac, građanine Gule! — počne iznova predsjednik. — Vi ste bez sumnje agent Antante. Samo je slučajno došlo tako da otac ovoga dječaka nije bio probavljen... U vašega udava želudac mora da je slabo radio.

— Razumijte, druže suče da pred vama leži mješina udava. Stvar je s ovim invalidom udešena samo za razonodu lakovjernoga općinstva... Pogledajte trbuh udava. Opazit ćete na njemu rasporak koji se zatvara na puceta...

— Poslušajte! — obrati se sudac tajniku. — Ima li u životinjskom carstvu primjerak s trbuhom na puceta?

— Ne znam! — odgovori tajnik. — Ali zašto da ne bude? U Australiji živi kenguru s torbom na tijelu, ali rubovi se te torbe, kako se čini, ne zatvaraju na puceta, već se zatežu uzicom... Ako u kengurua ima takova torba, zašto onda da u ovoga udava ne bude trbuh s pucetima. Građanin Gul hoće da zavede sud u bludnju...

— Strijeljati! — riješi sudac.

Videći da dobrome čovjeku prijeti propast, otac Bobov htjedne da mu priskoči u pomoć:

— Druže suče! Gul govori istinu. Ja sam sâm dragovoljno uljezao u trbuh udava. U tome je bila moja služba, druže suče...

— To znači da nijeste požaljeli života svoga da poduprete privatno trgovačko poduzeće? Vi ste dakle prisni prijatelj buržoazije? Prekrasno! I njega strijeljati! — reče sudac pokazujući u invalida. — I ovoga! doda sudac pokazujući u Boba. — Dječaka strijeljati da iz njega ne izraste neprijatelj naše vlasti. Dalje!

— Građanin Ivanov!

Odazvao se knez Tjemnjicin koji se skrivao iza toga u Rusiji najraširenijega prezimena.

— Građane Ivanove! — reče sudac. — Mi nimalo ne sumnjamo da imate manje demokratsko prezime. Vi svakako pripadate buržoaziji, i prema tome ste određeni za strijeljanje...

— Na čemu se temelji vaš pretpostavak, druže suče? — upita knez.

— Vas su, građanine, zatekli na licu zločina. Vi ste si prali vrat... I tome još sapunom. Prali ste se na račun radnoga naroda našega. Vi ste inteligenat, to jest drugim riječima, najljući neprijatelj Revolucije... A zatim, evo vam zrcala, pogledajte svoje oči....

— Što će tu oči, druže suče?

— Reći ću vam što; poredite izričaj vaših očiju. Jedno je kao u sviju nas, a u drugom mekoća, neobičnost, miroljubivost i ljubavna tuga. Vi ste neprijatelj naše vlasti. Strijeljati! — završi sudac.

Odveli ih sve iznova u tamnicu. Kazna je bila određena za dva dana. U tamnici se do kraja izmirili Džoni i Bob. Otac Bobov ispričao je dugu priču svojih pustolovina i slučaj uslijed kojega se našao u Rusiji, kad se već bio pripravio za odlazak u Ameriku. Ma kako su teški bili doživljaji sviju uapšenika, sve je njih nasmijala pripovijest Dobijeva. Pokazalo se da je on slučajno sjeo na brod koji je plovio u Rusiju. Kapetan toga broda zvao se prezimenom također Miler. Dječaci nijesu mogli da vjeruju u tako strašan svršetak i držali se bodro, a odrasli se između sebe neprestano dogovarali i izrađivali nacrt spasenja. Ali od svega toga nije se ipak moglo ništa da učini i sudbonosni je dan nadošao. Za prvih zraka sunčanih ušao je u tamnicu okrutan komesar i razložio osuđenicima da izađu napolje. Džonija, kneza, Dobija, Gula, oca Bobova i tri dječaka svežu jednim te istim dugačkim konopcem. Opkoljeni stražom izađu na ulicu i nađu se za sat hoda za gradom na praznu zemljištu što je služilo za strijeljanje. Čitavim se putem okrutni komesar rugao nesretnicima, bio ih i grdio. Pretraživši osuđenike još jedamput, nađe u Džonija dragocjenosti grofinjičine i spremi torbu sebi u džep.

— Mirno stojte da ne tratimo na vas suvišnih metaka! — reče komesar i zapovjedi vojnicima da se spreme.

U to se začuje u zraku silno brujanje propelera. Svi pogledaju u vis i opaze nad glavama velik aeroplan koji se lagano spuštao k mjestu kazne.

— Drž'te se, prijatelji! — začuje se poznati glas. I zrakom sjekne debelo uže, a velika kuka zahvati konop kojim su bili povezani osuđenici... Girlanda tjelesa digne se u visine. Aeroplan je stao naglo da se uzdiže na očigled uprepaštenih vojnika. Za nekoliko časaka sjedjeli su ljudi spašeni takovim čudom u prostranoj kajiti zračne lađe, a mister Kun im je govorio:

— Kao uvijek meni se nasmijala sreća. Mislio sam da će biti teža stvar da vas oslobodim, pa sam pripravio veliku svotu novaca da vas otkupim. Istina, nijesam mislio da vas je tako mnogo. Očekivao sam da ću spasti samo Džonija. Neki mi je nepoznati prijatelj njegov poslao radiogram koji mi je javljao opasnost što mu prijeti. Hvala Bogu! Došao sam na vrijeme. Proučavajući okolicu slučajno sam vas ugledao u prekrasnom mom dalekozoru. Ali što ćemo s vašim krvnikom-komesarom, koji se zapleo u uže, pa se sada našao na aeroplanu?

Stroj se gibao u smjeru prema Carigradu i za dva sata knez je ugledao vjerenicu svoju. Džoni je torbicu s dragocjenostima predao grofinjici. U isto se vrijeme otac Bobov i trojica dječaka revno spremali za put u Ameriku. Krotilac je nakanio da pođe također onamo, a dotle je ostao kod svoga brata — vlasnika panoptikuma, gdje se još do jučer pokazivala općinstvu žena-rakovica.

Džoni se odrekao novaca mistera Kuna:

— Činiti dobra djela to je, gospodaru, pravo zadovoljstvo! — reče Džoni milijunašu. — A za zadovoljstvo treba čovjek da plati. Dakle nijeste vi moj dužnik, već ja vaš. Vi ste uopće učinili od mene drugoga čovjeka, gospodaru, i ja vam toga nikada zaboraviti ne ću!...

Mister Kun krene na svome aeroplanu na kratku šetnju nad Afriku i spusti tamo zarobljenoga komesara koji se pokazao pravim sretnikom. Postao je carem crnačkoga plemena ljudoždera te se ne tuži suviše na sudbinu sladeći se od vremena do vremena rebarcima svojih neprijatelja.

Dobi je prestao da se bavi filatelijom i otvorio trgovinu duhana pomoću novca što ga je dobio za prodaju svoje zbirke.

Mobi je otputovao iz Napulja da se više ne zamjenjuje s Dobijem.

Kad su Džoni, otac Bobov i tri dječaka stigla u Novi Reims, građani su im spremili sjajan doček. Tetka Gops navukla je haljinu što ju je obukla, bilo je tome dvadeset godina, na dan posvete zvona. Ugledavši Boba, starica je pohitjela da ga izljubi, ali je namjerila suviše na desno te poljubila uz hohotanje sviju nazočnih vojvodu vatrogasnoga društva, mistera Devija koji se razgnjevio i rekao tetki Gops:

— Vi biste, gospođo, trebali da namjestite »muhu« na nosu da uzmognete unapredak tačnije da pogodite!.....

SVRŠETAK ČETVRTOGA I POSLJEDNJEGA DIJELA

ПОХАРА.

Опточен бисером ситним златовез с престола славних;
Пенасте читме и превез из опрема госпоја давних;
Свилênац, изметан бујно, са двораца старе властеле;
Веленце, шупљике лаке, титренке, веске дебеле,
Платно узведено, равник, танушнији јаиње тене: —
Штогод кроз векове створи даровитост Српкиње жене,
Себице похара Немац и Мађар, пустошник љути,
Корсем за невини спомен на поход крвнички крути.

Свуд обијени ружно, дивљином татске брзине,
Ковчези шâрани резбом, засопце су села празнине
Попут корица кожних с многоцених српуља древних,
Када им рукопис сликан Европљанин истрже ревни.

Песме о негдашњој дици и гатке о помоћи вила,
Приче о дизању мучном сокола сломљених крила,
Намере упорних вођа и пропале народне наде,
Радости младости рâнê и туге вечито младе —
Чудесно срочене чуном на стану и иглицом сјајном,
Писане бојом без сенке а дражи прожете тајном,
Удиће све без јадовања сад и сред смираја бојна
Исто ко отета нева у дворима немила војна.

Брижно сакриваће пљачкаш порекло угледа вредних,
Чим их под стакло стави на сталке лутака бедних.
Ту ће им говети вазда величање нежна им лика
Као ластару целов мразовитих позајменика.

1917.

Све је до голцате душе поробио заторник кивни:
Пусте су колибе, куће, олтари и замкови дивни.
Српским се светлим оделом крвопије бестидно ките.
Српску лепоту и гизду одмењују просјачке рите,
Али под дроњцима тужним трепери отменост чиста
Као под трновим венцем божанство распетог Христа.
На муци божји је син прорицао насеље јарко,
Србин: да ће се ипак пробудити краљевић Марко!

Повесмо с преслице још на вретено напредаће прела,
Ткаља у брдо жице уводиће с много весеља,
Везиља вешта ће постав оцветити златом и свилом
И жустро мрешке и расплет заметати над чистим крилом.

Једино остаде Србу необично богатство духа,
Веће од безбројних шара сликовитог стајаћег руха.
Свешћу је чинио Србин чудеса ко ртник у боју,
Нештедно лијући крв за слободу света и своју.
Прибраним радом у миру изводиће завидна дела,
Што ће висином мисли надмашити маштања смела.
Спуштене заставе силних одаваће почасти малом,
Славећи српске врлине беспримерном псаламском хвалом.

Храми и домови српски засијаће васкрсним сјајем,
Крас ће се такмити њин са мирисавим процвалим гајем.
Босиљак, деспик, одољен стражариће вилинске ствари,
Мољци опаснији биће но Немци и груби Мађари.

Др. Гавра В. Гојковић

L. Hearn (Hörn)

LISICE.

Odlomak iz druge serije »Zavirivanja u nepoznati Japan.«

Opsežna literatura obrađuje siže lisica, lisica kao duhova. Nekoji su od tih sižeja vrlo stari, čak iz jedanaestoga stoleća. Lisice igraju čudesne uloge u drvenim gatkama i u modernim jeftinim romanima, u istoričkim predanjima i u narodnim basnama. O lisicama imade vrlo lepih, vrlo tužnih i vrlo užasnih priča. Imade legenda o kojima raspravljaju glasoviti naučenjaci, a imade ih koje su poznate svakom japanskom detetu poput pripovetke o Tamamonomae, krasnom ljubimcu cara Toba, čije ime postade poslovično i koji konačno dokaza da je samo demon-lisica sa Devet Repova i sa Zlatnim Krznom. No najinteresantniji deo literature o lisicama pripada japanskoj pozornici, gde se često narodna verovanja odražavaju na vrlo humoristićan način, kao u sledećim izvacima iz komedije Hiza-Kuruge, koju je napisao neki Dipenša Iku:

Kidahači i Ijađi putuju iz Jedo[1]) u Osaka. Stigavši nedaleko Akasaka, Kidahači hita napred da obezbedi ugodno konačište u najboljoj gostionici. Ijađi putuje polagano i lagodno, te se svraća časkom na okrepu u malenu gostionu na drumu kojom gospodari neka stara žena.

S t a r a ž e n a. Molim Vas, gospodine, uzmite malo čaja!

I j a đ i. Hvala Vam! Kako je daleko odavle do obližnjega grada Akasaka?

S t a r a ž e n a. Otprilike ri.[2]) Ali ako nemate nikakva saputnika, bolje bi bilo da noćas ostanete ovde, jer neka zla lisica opčarava drumom putnike.

I j a đ i. Nešto takova straši me, ali ja moram da prosledim svoj put, jer je moj saputnik otišao napred i čekaće me.

I j a đ i plati zakusku i nastavlja svoj put. Noć je vrlo tamna, a on jako razdražen pričanjem stare žene. Nakon što je prevalio priličnu daljinu, iznenada začuje zavijanje lisice: »kon — kon«. Strašeći se sve više i više, poviče što ga je grlo nosilo:

I j a đ i. Približi mi se, pa ću te ubiti!

Međutim Kidahači koga također prestrašiše priče stare žene, te se poradi toga odlučio da počeka Ijađija, govori sam sebi u mraku: »Ako ga ne počekam, zastalno ćemo se izgubiti.« Iznenada čuje Ijađijev glas pa mu povikne:

K i d a h a č i. O Ijađi — San!

I j a đ i. Šta radiš tamo?

K i d a h a č i. Namera mi bijaše da krenem napred, ali se prestraših, te se reših da tu zastanem i da te počekam.

I j a đ i (koji zamišlja da je lisica uzela oblik Kidahačija kako bi ga obmanula). Zar misliš da ćeš me nasamariti?

K i d a h a č i. To je čudan način govora! Evo ti nekoliko slatkih »moči«[3]) koje sam kupio za tebe.

K i d a h a č i. Ne budi sumnjiv! Ja sam u istinu Kidahači.

[1] Pređašnje ime za Tokijo.

[2] ri je japanska mera za puteve; iznaša 3,93 km.

[3] kolači iz brašna od pirinča i čestoputa zaslađeni šećerom.

[4] Japanci veruju da se lisice zabavljaju time što prinuđavaju ljude da jedu konjsko đubre, varajući ih da jedu »moči«, ili da ulaze u pomijaru, varajući ih da se kupaju.

Ijađi (skoči besno na njega). Da! Ti si uzeo Kidahačijevu spodobu, taman da me prevariš!

Kidahači. Što si naumio da mi uradiš?

Ijađi. Naumio sam da te ubijem! (Baci ga).

Kidahači. Ah! ti si me vrlo uvredio. Molim te ostavi me sama!

Ijađi. Ako si zaista uvređen, onda mi se pokaži u svom zbiljskom obliku! (Bore se među sobom).

Kidahači. Što radiš? Kuda to stavljaš svoju ruku?

Ijađi. Opipavam tvoj rep. Ako ga odmah ne skineš, ubiću te! (Uzme peškir i s njime vezuje Kidahačijeve ruke ostraga na leđima, pa ga tera pred sobom).

Kidahači. Molim te odveži me! Molim te odveži me pre svega!

Za to vreme stigoše već u Akasaka i Ijađi, ugledavši psa, doziva ga a Kidahačija dovukuje baš uza nj, jer se veruje, da je pseto kadro pronaći lisicu kakogod se ona maskirala. Ali pseto ne skreće nikakvu pažnju Kidahačiju. Radi toga Ijađi ga odvezuje i moli za oproštenje; a obadvojica se smiju svojim prethodnim strahovima.

S engleskog preveo **P. Arambašin**

Dr. Vladimir Njegovan

ŠTA JE MATERIJA?

Zamislimo puščani naboj, koji sastoji od sačme razne veličine — od težih i lagljih olovnih kuglica. Ispalimo li pušku u horizontalnom smeru izletit će sačma iz cevi. Budući da su zrna dobila jednaki impuls eksplozijom baruta, to će teža zrnca pasti pre na zemlju, nego laglja. Tako je nekako i kod t. zv. masenog spektografa (mass spectrograph) Aston-ovog.*

Čuli smo da kanalne zrake nastaju u cevima s velikim razređenjem, a nisu drugo već pozitivno nabijene čestice gasa, koji je u cevi zaostao. Te zrake proizlaze iz anode u smeru protivnom katodnim zrakama. Stavimo li cev sa kanalnim zrakama u »elektromagnetsko polje« t. j. između dve metalne izolirane ploče, od kojih je jedna nabijena pozitivnim, a druga negativnim elektricitetom, to će se te zrake otkloniti sasvim analogno kao što t. zv. »gravitaciono polje« t. j. sila teže otklanja »zrake« sačme. Kao što otklon »zraka« sačme ovisi o brzini i masi (težini) zrna, tako i otklon kanalnih zraka ovisi o brzini, masi, ali i o električnom naboju čestica gasa. Našlo se je, da je uz istu brzinu i isti električni naboj otklon tim veći, čim je veća masa — sasma analogno našem primeru sa sačmom. Ako dakle gas sastoji od atoma sa raznim atomnim težinama, to će se na taj način ti izotopi moći jedan od drugog rastaviti. Mi bismo mogli zamisliti male posudice u koje bi sakupljali sve atome iste vrste, t. j. iste atomne težine. To međutim nije moguće, jer tu dolaze u obzir izvanredno male količine materije, ali se izotopi mogu fiksirati na fotografskoj ploči, kako je to Aston učinio i zbog čega je i nagrađen Nobelovom nagradom. Svaki će izotop ostaviti na fotografskoj ploči mrlju tako da svakoj mrlji odgovara posebna atomna težina. Na taj način je Aston dokazao da ima izotopa ne samo kod radioaktivnih elemenata, već da je većina elemenata smesa izotopa. Da spomenemo samo neke. Tako je litium smesa izotopa s atomnom težinom 6 i 7 i to u takovom omeru da smesa izotopa koja dolazi u prirodi pod imenom litium ima atomnu težinu 6.94; bor (B = 10.9) je smesa izotopa sa at. tež. 10 i 11; argon (A= 39.9) je smesa izotopa 36 i 40; kalcium (Ca = 40.07) smesa izotopa 40 i 44; kripton (Kr = 82.92) je smesa izotopa 78, 80, 82, 83, 84, 86 i t. d.

Iz ovih brojeva vidimo da ima izotopa raznih elemenata sa istom atomnom težinom. Tako imamo izotope kalciuma i argona sa istom atomnom težinom 40. To su t. zv. izobari.

———

* Čit. Ästn.

U priloženom masenom spektrogramu označeni su izotopi hlora sa 35, 36, 37, 38, sa 44 je označeno mesto kud su padale molekule CO_2, sa 32 je označen kisik i t. d.

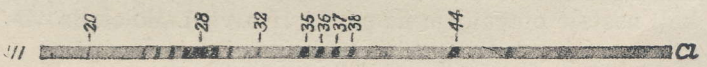

Maseni spektograf po Astonu.

U novije doba kušali su rastaviti izotope drugim nekim metodama sa manje ili više uspjeha. Sve do sada navedene činjenice, koje se baziraju na eksperimentalnim istraživanjima zraka svetla, röntgenskih, katodnih i kanalnih zraka i radioaktiviteta, dovode nas do problema, koji danas stoji u središtu interesa, a to je strukture atoma. Prvi pokušaj da reši to pitanje učinio je god. 1911. Sir Ernest Rutherford. On je konstruirao model atoma, kojega je usavršio Niels Bohr godine 1913., izgradivši čitavu teoriju u savezu sa Planck-ovom teorijom kvanta. Ta je teorija strukture atoma danas tako usavršena, da je postala jednim od osnova moderne fizike i kemije, pa su zbog toga njeni autori nagrađeni Nobelovom nagradom. Po Rutherford-Bohr-ovoj teoriji sastoje atomi od pozitivno nabijene centralne jezgre, oko koje se nalaze negativni elektroni. U neutralnom stanju atoma je suma naboja negativnih elektrona jednaka naboju jezgre. Jezgra ima vrlo male dimenzije oko 10^{-12} cm, a najdalji elektroni su udaljeni od jezgra oko 10^{-8} cm. Da se uzmogne rastumačiti zašto su uza svu privlačivost pozitivnog i negativnog elektriciteta negativni elektroni tako udaljeni od pozitivne jezgre uzimljemo da elektroni kruže oko jezgre velikom brzinom, pa se tako atom može da usporedi sa sunčanim sistemom.

Samo kod najjednostavnijih atoma (vodika i heliuma) znamo u kom položaju stoje elektroni prema jezgri. Znamo da elektroni kruže oko jezgre u krugovima ili elipsama. Nadalje nema sumnje da sve elektroni nisu jednako udaljeni od jezgre; oni rotiraju u raznim zonama.

Kemijska, a i mnoga fizička svojstva ovise u prvom redu o položaju i poređaju izvanjih elektrona. Tako na pr. valencije ovise o broju elektrona, koji se mogu lako od atoma otcepiti. Obični spektar ovisi o promenama položaja izvanjih elektrona, a röntgenski spektar o promeni položaja izvanjih i unutarnjih elektrona.

Masa i radioaktivnost su vezani na jezgru atoma. Masa negativnog elektrona iznosi samo $^1/_{1830}$ mase vodi-

kovog atoma. Najvažniji deo mase vezan je na pozitivni elektricitet u jezgri. Radioaktivne alfa-čestice jesu sastavni deo jezgre atoma. Dok se dakle čisto kemijske pojave zbivaju u izvanjskim sferama atoma, to radioaktivne pojave imadu svoje središte u jezgri atoma. Ali kako se kod radioaktivnih pojava javljaju i negativne beta-čestice, to uzimljemo da jezgra sadrži u mnogim slučajevima i negativnih elektrona, a njen sveukupni naboj je algebraička suma pozitivnih i negativnih čestica.

A van den Broek uzimlje da je pozitivni naboj jezgre izražen u električnim elementarnim kvantima jednak rednom (atomnom) broju elementa. Vodik ima redni broj 1, a to znači da jezgra ima samo jedan pozitivni naboj t. j. da vodik sastoji iz pozitivnog elementarnog kvantuma, oko kojega rotira negativni elektron. Izgubi li vodikov atom taj svoj negativni elektron, dobivamo pozitivni vodik-ion, koji nastaje otapanjem kiseline u vodi. On je najmanja pozitivna čestica elektriciteta. Taj »pozitivni elektron«, koji je usko vezan na masu atoma vodika je 1830 puta teži od negativnog elektrona. Pristupi li neutralnom atomu vodika još jedan negativni elektron dobivamo, negativni vodik-ion, koji nastaje otapanjem na pr. Li H u vodi. Molekula vodika sastoji od dve pozitivne jezgre i 2 elektrona.

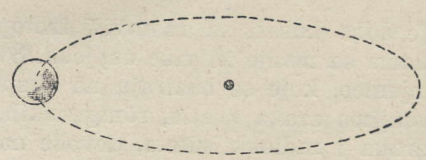

Atom vodika.

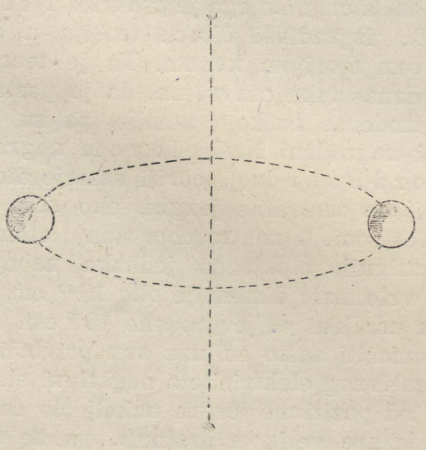

Molekula vodika.

Helimu, koji ima redni broj 2, sastoji po toj teoriji od jezgre sa dvostrukim pozitivnim nabojem oko kojeg kruže dva negativna elektrona. I tako dobiva pozitivna jezgra napredovanjem u periodičkom sistemu svaki puta po jedan pozitivni naboj, a sveukupnom naboju jezgre drži ravnotežu odgovarajući broj negativnih elektrona, što stoji u skladu s Moseley-evim opažanjem. pravilnog pomicanja karakterističnih crta spektra visoke frekvence.

Ova teorija tumači nam lepo zakon pomicanja kod radioaktivnih pojava. Izgubi li radioaktivni atom dvostruko nabijeni helijev atom (alfa-čestice), to će mu se atomna težina umanjiti za 4 jedinice, a pozitivni naboj za 2 jedinice. Novo nastali elemenat će se u periodičkom sistemu pomaknuti za 2 mesta na levo. Izgubi li radioaktivni atom 1 pozitivni elektron (beta-čestica), to će se sveukupni pozitivni naboj jezgre povećati za jedan, dok će atomna težina ostati nepromenjena. Novo nastali elemenat prelazi u prvu skupinu na desno. Time je rastumačen zakon Fajans-Soddy-ev.

Rutherford-Bohrova teorija tumači nam i pojavu izotopa. Izotopni su elementi oni, koji imadu isti naboj jezgre, bez obzira na njenu težinu. Svojstva atoma ovise u prvom redu o naboju jezgre, a ne o atomnoj težini. Zato moramo modificirati Mendelejev-ljev periodički zakon tako da su svojstva elemenata periodičke funkcije rednog (atomnog) broja, a ne atomne težine. Prema tome nam pre spomenute anomalije kod periodičkog zakona kod J-Te, A-K, Ni-Co izlaze samo prividne, jer atomni brojevi te anomalije ne poznadu. Time je periodički sistem dobio eksaktniju formu. Iz tablice na str. razabiremo da imade 92 elemenata od tih nisu još poznati elementi sa rednim brojevima 43 (srodnik manganu), 61 (retka zemlja), 75 (srodnik manganu), 85 (halogen) i 87 (alkalimetal).

Iz svega dosadanjeg proizlazi, da je struktura atoma manje više komplicirana, a sastavni delovi atoma su jezgra vodika sa jednostrukim i jezgra helija sa dvostrukim pozitivnim nabojem, te negativni elektron.

Rutherford je kušao te eksperimentalno dokazati. On je dušik izvrgao bombardmanu alfa-čestica i dokazao da kod toga nastaje vodik. Dušikov atom dakle sastoji od jednostavnijih čestica. Kasnije je to isto dokazao kod B(11), F(19), Na (23), Al (27) i P(31); kod Li, Be, C, O, Mg, Si, S, Cl, K, Ca, Ti, Mn, Fe, Cu, Sn i An nije mogao konstatovati postanak vodika.

Zanimljivo je da se at. težina sviju elemenata, koji puštaju vodik, dadu prikazati formulom 4 n + 2, ili 4 n + 3, dok se at. težina ostalih elemenata prikazuju formulom 4 n, gde je celi broj. Dok se prvi sastoji očito od n atoma heliuma i 2, odnosno 3 atoma vodika, to se potonji očito sastoji samo od heliuma. Tako bi sastav dušikovog atoma glasio N = 3 He + 2 H.

Tim Rutherfordovim pokusima ostvaren je u principu vekovni san alkimista o transmutaciji elevjerojatna. Nema naime sumnje da i heliumov atom sastoji od četiri vodikove pozitivne jezgre i dva negativna elektrona. Ne možemo se ovde upustiti u razlaganja kako nauka tumači ovu veliku resistentnost heliumovog menta, a ujedno je Prout-ova hipoteza postala vrlo atoma i zašto vodik sa at. tež. 1.008 ulazi u atome sa okruglom vrednosti 1.00.

Pravu sliku o međusobnim odnošajima jezgre i elektrona i o njihovoj međusobnoj udaljenosti dobivamo tek onda, kad te dimenzije prenesemo u dimenzije, koje su nam lako shvatljive.

Uzmimo da je jezgra vodika veličine kao zrnce peska 0.1 mm, to će dimenzije elektrona biti kao nogometna lopta (2000 puta veći promer) u daljini od 6 km (30.000 puta veća od promera elektrona). Daljina dvaju molekula vodika uz normalni tlak i normalnu temperaturu iznosili bi u tom slučaju nekih 360 (Zagreb—Beograd). Elektron obleti u sekundi $6{,}5.10^{15}$ puta i to brzinom od 2000 km u sekundi.

Kad bi jezgra platine bila poput zrnca peska, onda bi u kocku platine sa bridovima dugačkim 50 km stalo tek 1000 jezgara. Čitava masa zemaljske kugle t. j. sve pozitivne jezgre, stale bi u jednu sobu.

Struktura materije pokazuje veliku analogiju sa strukturom svemira. I u svemiru imamo sunčane sisteme oko kojih kruže planeti i sateliti. Naš sunčani sistem je tek jedan od mnogobrojnih analognih sistema, a svaki od njih iščezava prema dimenzijama svemira. Kad bi sunčani sistem imao dimenzije glavice igle gumbačnice onda bi tek na svakih 100 km došao po jedan takav sistem. Planetne mase ispunjavaju tek biliunti deo čitavog prostora.

Mikrokosmos i makrokosmos su u svakom pogledu analogno građeni.

Ako je materija doista tako razređena kako smo gore opisali, je onda ono što mi rukama hvatamo i što od iskona uzimljeno kao nešto najpozitivnijega?

Da uzmognemo dati na to odgovor spomenuti ćemo ovaj primer. Imamo dva pola jakog elektromagneta. Između njih se nalazi t. zv. magnetičko polje. Kušajte između tih polova zamahnuti željeznom šipkom. Osetit ćete jaki otpor. Ako su magneti dosta jaki otpor će biti tako velik, da mi našom mišičnom snagom nećemo tu šipku moći proneti kroz to polje. Ili drugi primer. Otvorimo li pipu vodovoda, izlazi iz nje mlaz vode, koji čini dojam jednog solidnoga čvrstog tela dugoljastog oblika. Prođemo li rukom kroz taj mlaz osetiti ćemo neki otpor, ali će ruka lako proći kroza nj. Kad bi taj mlaz izlazio iz rezervoara visokog nekih 200 metara nad pipom bio bi on mnogo kompaktniji. Ni zamahom mača nebi mogli da prodremo u nj. Mač bi se odbio kao od litice. Tako je i kod materije. Silne brzine kojima se kreću sastavni delovi materije, pa velike elektromagnetičke napetosti što u njoj vladaju daju materiji njena svojstva.

Materija dakle ne postoji kao nešto posebno, već je ona sastavljena od pozitivnih naboja jezgre i negativnih elektrona, koji se giblju u prostoru ispunjenom silama, koje sile proizlaze od električnih naboja atoma.

(Konac).

Po **W. Bolschen:**

RAZUM NERAZUMNIH

Podzemni rat

Kad iz zadušnoga grada, punoga buke i borbe — najkrupnije borbe za opstanak, u kojoj jači davi slabijega, pa se time još i diči — stižemo u šumu, obuhvaća nas tišina i mir. Kao da je sve što je zlo ostalo ondje, iza crte zelenih polja. Kao da smo iz burnoga mora stigli u tihi, vječno mirni zaliv. Ali kruto li se varamo, kada tako mislimo!

Da li je svijet udešen zlo ili dobro nije naša da prosudimo: odviše je ograničeno obzorje naše, preslab je moral naš, a da bi mogli da riješimo gdje se svršava zlo, a počinje dobro i što će na kraju krajeva da pobjedi. Ali jedno mi možemo da opažamo: sve što živi nastoji da živi po što po to. A pošto život između živih znači ubijati susjede svoje, to sve na svijetu i živi tako da se pokorava tome zakonu. Tele jede travu, čovjek jede tele.

Zar možda samo trava i drveće nikoga ne jede?

Silno se varamo ako tražimo u njih takav vegetarijanski način života.

Biljke su nijeme i nepomične. Ni krika pobjede ni stenjanja pobjeđenoga ne možemo da čujemo od njih.

A ipak one vode strašnu borbu — ne na život, nego na smrt.

Evo hrasta. Raste polagano, ne voli da se žuri. Ali treba samo da posadimo uza nj kakovo god drvo koje naglo uzdiže vršak, pa da vidimo, kako se on odmah počinje da žuri i raste tako brzo, kao da mu daju nagradu za svaki novi vršak.

A zašto to? Vrlo jednostavno: da se uzdigne više od susjeda, da ga zaduši širokom krošnjom svojom, da ga liši svijetla — t. j. da ga ubije. I onda kad postigne cilj svoj, hrast počinje da raste kao obično, ne žureći se i ne uzbuđujući se.

To je — borba za mjesto, borba za hranu, što je daje zemlja. I s time bi se čovjek mogao da izmiri. Pa što, svakome se hoće jesti... I na kraju krajeva, hrast ne živi na račun susjeda svoga: on ga samo uništava kao konkurenta opasnoga po život njegov.

Ali između biljki ima i pravih razbojnika, koji provode sav život u grabežu. One ne mogu same da dobavljaju iz grude zemaljske sokove koji su im nužni za život: oni ih na najgrabežljiviji način uzimlju od drugih biljki koje se bave časnim poslom.

Sada vam hoću da navedem primjer takovoga nepomičnoga zločinca. To je, kako se latinskim imenom zove, melampyrum, polunametnica iz porodice stupnikovica.

Svaka se od tankih njegovih stabljika, na kojima sjede mali listići, svršava kitom žutih cvjetića, a nad njima je, u obliku čupe, druga kitica cvjetova, ali ovi već ljubičaste boje.

Prekrasne li biljke! Teško je i pomisliti da je to — kopneni gusar koji je svirepošću i proždrljivošću svojom nalik samo još morskome psu, morskome gusaru.

Kada su stali na nj da svraćaju pozornost, odlučili su da ga posade u posebnom cvjetnjaku isplijevivši sve štetne trave naokolo da ga ne smetaju u slobodnome rastu.

A što se dogodilo? Melampyrum je uginuo. Nije mogao da živi bez susjeda. Umro je zato, jer je budući razbojnikom od prirode, bio lišen mogućnosti da se opskrbi hranom. Ruka savjesnoga vrtljara, što je isplijevila sve naokolo, oduzela mu je istim tim činom mogućnost da napada na druge biljke i da isisava iz njih životne sokove.

Kada mlada biljka melampyruma počinje da se diže i razvija, spušta ova s početka poput drugih biljki ravni korijen u smjeru sile teže. Od toga se korijena naskoro počinju da razilaze na sve strane tanki ogranci.

Do tuda ide, kako vidite, sve isto onako, kao u svake obične biljke. Ali nadalje se stvar razvija malo drugačije.

Jedva što se korijenje melampyruma sastaje s korijenjem koje god susjedne biljke, kada li se smjesta baca na njih. Upija se u to korijenje što ga susreće i mjesto da samostalno dobiva sokova iz zemlje, počinje sistematski da ih siše iz korijenja susjedova. I započinje borba ne na život, već na smrt, koja se, razumije se, svršava propašću mirnijega susjeda.

Kako to može korijen melampyruma da oživotvori razbojničke svoje navale? Vrlo jednostavno: na mjestu dodira odmah se uslijed podražaja — pajavljuje posebna tvorevina, nalika na bradavicu. Ta bradavica obuhvaća

korijenak druge biljke poput debele usnice, poput prožderljivih ustiju stvorenih naročito u tu svrhu, i drži ga čvrsto, upravo kao zubima. Istodobno iz sredine bradavice izraste nešto kao žaoka, koja se smjesta upija u zarobljeni tuđi korijenak te počinje razbojnički svoj posao oduzimljući od drugoga sve blago što ga je stekao i lišavajući istim tim činom nesretnu biljku života.

Tako se, duboko pod zemljom, u mirnoj šumskoj zemlji vodi okrutna, nesmiljena borba — i isto kao u nas gore ne ostaju pobjednicima uvijek oni, koji su dostojni pobjede.

Dr. **Ćiro Truhelka**

ALBANENSIA

Uz to valja primjetiti, da Arbanasi znadu prenositi tuđe motive i preko daljeg prostora. Tako se sjećam, da sam pred desetak godina čitao u »Albaniji« doslovne prijevode Kačićevih pjesama, koje pjevaju o Skenderbegu a nedavno našao sam u publikaciji Maksimilijana Lambertza čak i pjesme o Halilu i Muji Kladušaninu, koje su si znale prokrčiti daleki put iz bosanske Krajine u Albaniju.

Iz pjesme o Muji i Halilu po Lambertzu (Albanische Märchen, Wien 1922. u Schriften der Balkankommission der Akademie der Wissenschaften. Str. 176.)

Mą e pąra diel, ki ka ardhun
Tšet e bukur perjaštan ka dąl,
Pąra tüne Desdar Osman Aga,
Pąra tüne Temkovitš Osmani,
Pąra tüne Tsuku bairaktar.
E kąn dąl tu mąni, ne krua,
Kąn ząn ven Turkit me pušne.
Komandanti Desdar Osman Aga
Kite kit e u ka dan:
»Kuš ašt i ri e i papritne
E n' Kladuš Mui me dir?«

Tąn me krüe agait kan ul:
Ka folun Temkovitš Osmani:
»Vet po škoi, Mui, me dir!«
Ather i ka hip gógut u špin
E ką rą n livade t Gúdbines
E ką voit tu i gur me uj:
Ką gét manen t Mustafas,
Ką i ńi birat ne dąląm
Ką i ńi birat ne dzemadan:
»Tši jąn kta bira, o nane, ne dąląm?«
itd.

Prijevod:

Prije no je sunce ogranulo
podigla se četa odabrana
a pred njome Dizdar Osman Aga,
a pred njome Tanković Osmane,
a pred njome Cuko barjaktar.
Kad stigoše do vode izvora
zastadoše počinuti Turci.
Komandanat dizdar Osmanaga
tu ustade, besjediti stade:
»Ima l' momak a srca junačkog
da s Kladuše dozove nam Muju?«

Sva družina glavom poniknula,
Sam govori Tanković Osmane:
»Ja ću sobom da dozovem Muju!«
Tu se baci đogu na sedlašce
u udbinske upade livade
i dohvati do kamen-izvora:
Tu potrefi majku Mustafinu,
u dolami rupom provrtanoj
gemadanu rupom provratarom.
»Što to, majko, rupa u dolami...

U istoj zbirci ima doduše u prozi, u formi priče, i drugi bosanski motiv o Arapu i Džerzelez Aliji.

Tragati za ovakim pjesmama biti će osobito za nas važno, jer ćemo tek onda, kada i njih upoznamo, znati ispravno ocjenjivati naše junačke pjesme i lagljе prosuditi, što je od njih slovjenskog porijekla a što ide na račun prehistoričke tradicije, koja u kraju gdje su te pjesme nikle, i danas još nije posve obamrla. Arnautsko junaštvo nije naše moderno a ni staro klasično, nego junaštvo prehistoričkih barbara kao u pradjedova im Ilira. Tukidid veli o tome: »tko tih varvara ne poznaje, zastrašiti će ga njihov dolazak. Pogled im zastrašuje, buka njihova zaglušuje a žamor njihova oružja po zraku zaprepašćuje. Ali, namjere li se na neprijatelja, koga ne plaši ovakov prizor, nisu to više isti ljudi. Pošto ne poznaju bojnog reda, ne računa im se u sramotu, ako ostave svoje mjesto, čim ih na to natjera pogibelj. Njima je bijeg jednako slavan kao i pobjeda i ne dokazuje ni junaštvo ni kukavštine.« Dvije tisuće godina poslije sudi Francuz Hecquard o Arbanasima drugim riječima, ali posve u istom smislu ovako: »Si, en général, les Albanais se ruent avec impétuosité sur l' ennemi, ils manquent de persevérence; la moindre résistance les decourage, et ils ne savent pas se retirer sans se debander«.

Raširenija, nego li junačka epopeja, je među Arbanasima balada. I njen je sadržaj boj, ali u glavnom, kako prati krvnu osvetu. Ona se ne bavi epskim prikazom samoga boja, nego se ovaj naslućuje iz konačnih posljedica. Po građi svojoj sastoji se epopeja iz dva dijela, koji u nekoliko zbijenih stihova i preciznim načinom crtaju uzrok i konačni rezultat neke epizode a sam događaj daje tek naslućivati, pa ipak izbija posve jasno iz redova. Slušaču je prepušteno, da si potankosti krvave akcije svojom maštom po volji predstavi. Predmet ovih balada većim dijelom su zbiljni događaji krvne osvete, one se pjevaju u slavu njenih junaka i lete od sijela do sijela, od usta do usta te tako u zabitnim gorskim krajevima zamjenjuju naše novine, šireći vijesti o pojedinim krvavim zgodama gotovo istom brzinom kao u nas novine.

Ugodna su opreka ovim krvavim spjevovima proizvodi arbanaške narodne lirike. Dubina osjećaja i prikazivanja pojedinih momenata duševnog života, koja iz mnogih ovih pjesama izbija, iznenađuje tim više, što smo obikli, da u Arbanasa gledamo samo ljude grube sile. Ali ta grubost tek je vanjština dočim je u svojoj nutrinji Arbanas sklon i najnježnijem osjećaju a Romeo ne može nadmašiti ljubavni žar, Werther ljubavni prijegor, koji katkad izbija iz ovih pjesama, koje se odlikuju nekićenom jednostavnošću i dubokim osjećajem. Sevdalinke predstavljaju naravski veliki dio lirske poezije a među njima ima uz dobre stvari naravski i dosta toga, što je puko nizanje riječi u ritmove bez veće nutarnje vrijednosti. Vrlo mnogo ima uspavanki i dječijih pjesama, koje se pjevaju uz igru ili kolo. Sadržaj im je naivan, ritam živ i poskočan, prema ritmu igre.

Posebna vrst pjesama su svatovske. Po nekom prastarom ceremonijalu slavi se svaka pojedina faza svatovskih obreda naročitim pjesmama, koje se pjevaju ili u zboru ili u kolu. Mnoge od tih pjesama su ekstemporirane, ali ih ima i prastarog porijekla, koje su stekle neko stanovito ritualno značenje.

Najpotresnije na što sam se namjerio u arbanaškom narodnom pjesništvu, je vajtim, jadikovka, što je žene pjevaju na odru svojih pokojnika. Istina, mnogo tih naricaljka nije nego mehaničko nizanje i slavljenje pokojnikovih vrlina; ali neke provejava tako snažan tragičan patos, da ni slušač ne može odoljeti magičnoj sili, koja iz njih izbija a pjevačice te pjesme često hipnotiziraju ili fasciniraju te ih dovode do ekstaze i paroksizma, koji, dospije li do svoje kulminacije, sili da se biju rukama u grudi, da si razdiru lica i čupaju kosu, dok ne mogu više odoljeti duševnom uzbuđenju, u koje su zapali, te posve ne klonu. Ovaj »trance«, rekao bi, da je više prouzrokovan ritmom pjesme, nego li osjećajem boli za često posve indiferentnim pokojnikom a povećava ga i sama scenerija sa oplakivanim truplom i svim njegovim oružjem i drugim nakitom, kojim se je za života odlikovao. Motiv ovim pjesmama je uz hvalu pokojnikovu, bol i tuga zaostalih iza njega a često i duboki prikor samom mrtvacu, koji je ostavio svojtu te ju svojom smrti ucvilio i tužba protiv neumoljive sile, koja ga je otela nemilosrdnom rukom iz kruga svojih milih.

Uz pjesmu razvila se u planinama Albanije osobito još i priča. Ona tamo ne služi samo, da, kao u nas, oživljava djetinju fantaziju, nego da po sijelima, za dugih jesenjih i zimskih noći, pozabavi i odrasle. Imenom prala nazivlje Arbanas priču ili bajku o događaju, koji se kako se često u njoj veli, »zbio a možda i nije«, dočim se pripovijest o događaju, koji se zbilja desio, zove turskim imenom vakiade. Onaj, koji umije da izvodi priče (mečit prala) zove se pralues a uvijek je dobro došao po sijelima, gozbama, svadbama a po gotovo u planinskoj samoći među čobanima, gdje vodi glavnu riječ.

Arbanaške priče odveć su malo proučene a da bismo mogli klasificirati sve njihove motive i ličnosti ili odvojiti, što je porijeklom specifično arbanaško, što li je općeg praarijskog porijekla a što treba staviti na račun dojmova naroda, s kojima su Arbanasi dolazili u doticaj u zadnjim vijekovima, naročito turskih i slovjenskih. Da oni imadu u svojim pričama mnogo naših pozajmica, to ćemo viditi iz ovo par redaka, ali biti će i mnogo toga, što smo mi dosele držali isključivom našom narodnom svojinom, a što ćemo, kada upoznamo bolje arnautske priče, morati prenijeti na njihov račun.

Kao u ostalih naroda, idu među najobičnije ličnosti arbanaške priče zmajevi a zanimivo je u njih dualističko shvaćanje ovih nemani jedne antediluvijalne prošlosti. Arbanas razlikuje kulšedre, koje su vodena bića i to ženska od drangue, koji su ognjena bića, kao što i naš narod, i ako ne više onako svjesno, razlikuje aždahe od zmajeva. Obje se vrste viju po oblacima i proganjaju nemilice te biju nebeskim munjama kao personifikacije oluje, rasplamsale na uzburkanom nebu. Kulšedre žive u podzemnim špiljama, u izvorima rijeka i potoka a postale su pod stanovitim uslovima od zmije (bola, bular). Drangoni su zapravo ljudi, rođeni u »košuljici«, koji svoj ljudski oblik zamjenjuju sa oblikom zmaja, čim osjete, da im se u oblaku približuju kulšedre, na koje junački navaljuju te se njima bore, dok ih ne svladaju. To je dakle nešta posve sličnoga našim stuhama a komparativnom metodom valjati će tek ustanoviti, jeli ličnost drangue — stuha prvotno nikla u nas ili u Arbanasa. Prema tome, da li se zmajevi stave prema ljudima u prijatan ili neprijatan odnos, nastaje cijeli niz motiva priča, koje su manje-više raširene i među evropskim narodima a da su i u Arbanasa motivi o Polifemu i o sv. Đurđu, koji ubija zmaja i oslobađa djevojku, vrlo obljubljeni i raznoliko obrađeni, ne treba nas čuditi.

Obična ličnost, koja prati motive o zmajevima, je zmajeva mati (mamadraga), koja junaka, koji bi zabasao u njenu kuću, krije od svojih sinova, da ne nastrada.

I povratnik, koji se ne može smiriti u svom grobu, obična je ličnost arbanaške priče. Zovu ga lugata mjestimice ga poznaju pod imenom vurkolak, korumpirajući time naše vukodlak.

Pojam vile, koji je u naše pjesme i priče individualizovan u jednom tipu prelijepe žene, koja pomaže odabranog junaka, prelijeva se u Arbanasa u više tipova. Štojzavale su vile, koje žive u šumama i tamo izvode svoje plesove; bukura edheut (zemaljska ljepotica) zatravljuje junake svojom ljepotom, hürija je opet biće, koje po porijeklu i imenu možemo izvoditi od hurija orijenta a zana odgovara vili naših narodnih pjesama, jer je posestrima odabranog junaka; ali znade biti i zlobna, jer se veli t' raft zana (vila te ubila), košto se i u nas fraze »vila te odnijela«, »vila te svila«, upotrebljavaju kao kletva.

I usude poznate su u albanskim planinama pod imenom fatija i one tamo kao nordijske norne dosuđuju ljudima pri porođaju dobru (fat mir) ili zlu sudbinu (fat keć).

Među motivima arbanaških priča naići ćemo na mnoge, koji su zajednički svim indoevropskim narodima: snjeguljicu, pastorku i zlu maćehu, priču o bremenskim sviračima, o zlatokosi, o ćosi (ćros) a sa istoka dopro je k njima, kao i k nama, po gdjekoji motiv iz Tisuću i jedne noći i bezbroj pošalica o Nasrudin hodži. Zanimive su i te pozajmljene priče, jer su obrađene na skroz originalan način te bar u svojem vanjskom obliku imadu skroz arbanaške osebine.

Preostaje nam još reći riječ o arnautskim poslovicama, jer su i oni produkt nepisane književnosti. One se tamo zovu starim riječima (fiala motšm) i već imenom svojim odaju starinu tih sentencija, u kojima se u najzbijenijoj formi kristalizovala filozofija davno uginulih generacija. U razgovoru služi se Arbanas vrlo rado poslovicama te ga njime ne samo oživljava već mu i uvećava etičku sadržinu. Poslovice tako su značajne za njihov govor, da onaj, koji poznaje taj jezik a ne zna njegovih poslovica, neće Arbanasa lahko razumjeti. Dakako i tu ima mnogo toga, što je zajedni-

čko i drugim narodima, koji su potekli od iste etničke loze; ali vrlo mnogo je čista arbanaška svojina te podesno da nam prikaže način mišljenja ovog naroda.

Mislim, da će biti zgodno ako, umjesto da se upustim u recenziju tih poslovica, iznesem rukovjet iz tog bogatog blaga a čitaoc najbolje će si sam stvoriti sud o ovim poslovicama a po njima i etičkom krugu, u kojem su one nikle.

Evo tih poslovica:

Živi ali u poštenju! — Ko se boga boji, ne boji se ljudi. — Miroljubivi piruje svaki dan. — Bolje smrt no strah. — Strpljenjem se stiče. — Bez muke ne možeš ni koraknuti. — Ko ništa ne radi, radi zlo. — Jezik je uvijek pomičan i bije u bolesni zub. — Glava plaća što jezik skrivi. — Ko sa psima spava, diže se s buhama. — Ko trnje sije, ne rastu mu ruže. — Vraga lahko je naći. — Ko za vranom hodi, naići će na strvinu. — Ko ne hrani mačke, hrani miševe. — Mudriji je, ko mnogo putuje od onog, ko mnogo uči. — Bolje crven plamen na kući nego crni dim u kući. — Od starog kera nikad lovac. — Bez novaca ne ide se na pazar. — Riječi su ženske, djela muška. — Riječi raznosi vjetar. — Riječima se ne pokreće mlin. — Govori malo i rijetko. — Pitaj stotinu za savjet a radi po svojoj glavi. — Ko pita ne nalazi. — Ko sam ruča neka sam i stol posprema. — Ko ne sluša majke, slušat će maćehu. — Nevolja ne zna suca. — Tuđe jaje uvijek je veće. — Daleko od očiju, daleko od srca. — Blago jakom, jao slabom. — Junaci rijetko se međusobom biju. — Puna kesa, puno srce. — Čim je više drvo, tim ga više čupa vjetar. — Gladna koka sniva o hambaru. — Ko u vis pljuje na obraz mu pada. — I najljepšu će krušku krmak oglodati. — Gladan jede i nozdrvama. — Jedna je muka mrijeti a pola muke živjeti. — Svijet je onoga, koji se u njem snalazi. — Bij sebe sama, da te ne bije kajanje. — Svaki dar je skup. — Bolje današnje jaje no na godinu kokoš. — Od svjetovanja ne boli glava. — Svaka ptica voli svoje gnijezdo. — Vatra, voda i vlade ne znaju, što je smilovanje.

RAZVOJ SLOVENSKEGA SLIKARSTVA DO NAJMODERNEJŠE DOBE

(Poljudna skica.)

Svoj čas so trdili, da umetnost na Slovenskem nima prave tradicije, da so slovenski moderni umetniki ozkipeli kar iz tal, iz neobdelanega polja. Današnji kriterij pa, podprt z raziskavanjem najstarejših spomenikov narodne umetnosti, romanskega slikarstva, gotske, renesanse, klasicizma in vse skozi do današnje faze umetniškega izraževanja, nam pripoveduje prav mnogo novega ter nam obenem odkriva še skrivnejše zavese, ki še čakajo roke razvoja in studija.

Narodna umetnost pri Slovencih ni tako bujna in bohotna kot pri drugih naših bratih na jugu, je v resnici mnogo skromnejša, elementarnejša v prvi vrsti pa originalnejša, Njeni motivi iz rastlinstva, ki jih je največ, n. pr.: nagelj, plavica, klas, so že tako imenitno stilizirani inobenem skromni, a močni v barvi, da jih lahko zavida mars i kteri današnji slikar, Harmonija, v tem slučaju specijalno ravnovesje med barvami, je tako dovršeno, da se takoj vidi, da je bil to produk dolgega razvoja. Narodna umetnost cvete še danes in daje vedno sveže sokove modernim stremljenjem modernih umetnikov, ter jih napaja z zdravjem veselega kmečkega fanta.

Dežele, ker bivajo Slovenci so bile prstan skozi kterega so držale ceste slikarskih epoh; kot najboljši primer naj služi veličastna laška renesansa, ki se je širila med severne kulturne narode, v prvi vrsti med Francoze, Nemce in Nizozemce preko naših mest, preko našega naroda; tu sem so prihajali slikarji, kiparji in arhitekti in pustili marsikteri lep spomin. Naši dedje pa niso kar dobesedno prevzeli teh znamenitih epoh: gotike, renesanse, temnič so jih temeljito doživljali, dali jim svoje čustvovanje, svoj karakter, oplodili jih s finim občutjem barv. Dokaz zato so nam v prvi vrsti predhodniki in idejni utemeljitelji takozvanega slovenskega impresionizma: Valentin Metzinger (Mencinger), ki je deloval začetkom XVIII. stoletja, F. Wergant (Bergant), par let kesneje, Leopold Lajer, deljejoč v Kranju na koncu XVIII. stoletja. Ti vsi so kot družina in jih moramo imenovati skupaj, kot moramo tudi skupaj imenovati začetnike slovenskega impresijonizma, ali bolje rečeno slovenske moderne: Jakopiča, Vesela, Jamo in Sternena. Vsi ti preje omenjeni sose odlikovali po sili in individualnosti, po originalnem interpretiranju svetopisemskih motivov, v prvi vrsti pa po tipičnem umevanju in rabi barve, najprimarnejšega izraza umetnosti pri Slovencih.

Tej trojici se še pridružuje vrstnik in prijatelj pesnika Prešerna, Matevž Languš, slovenski Biedermeier, imeniten po svojih psiholoških portretih in po svoji intimni domačnosti.

Od že imenovanega Mencingerja in njegove familije pa je še precej mejnikov do slovenske moderne, skatero smo stopili skupno s Hrvati in Srbi v areno svetovne umetnosti. Ti mejinki pa so nakratko Janez Wolf, delujoč koncem XIX, stoletja, pripadnik takozvane nazarenske šole, mojster mmonumentalnega slikarstva na zid; dalje gotovo vsakemu poznana brata Jurijin Janez Šubic, ki sta uživala slavo po kulturnem svetu. Naj le navedem, da je eden izmed Šubicev slikal znamenito freskov dunajskem kunsthistoričnem muzeju; natej freski je sicer podpisan Munkaczi, v resnici pa je produkt Šubičevega genija ubogega Slovenca, Jugoslovana, kateri se niti ni smel razviti, niti pokazati kojih duševnih vrlin.

Še enega ne smemo pozabiti, nestorja še živečih slovenskih slikarjev, Ivana Franke-ta, kiga smemo po njegovi intimnosti v pokrajinskih slikah uvrstiti med moderne.

Vsi ti pa so bili le predhodniki imenitne dobe, ki je prišla za njimi, za kaj med njimi in modernimi je reč, zunanjih vezij kot notranjih. Skupno je to, da so deloma pridejali svetovnim epoham nekaj svojega, intimnega, nacijonalnega. Ustvarjali so odkritosrčno in so pokazali naše, da so sinovi naroda, ki občuti v svoji okolici, v svojih belih cerkvicah, posej onih po valovitih gričkih, na sejalcu, ki seje v kipečo grudo solncu nasproti, del sebe. In ta poteza, še potencirana je najka-

rakterističnejša za boljšo generacijo, zbrano okoli Jakopiča.

Ko je Rihard Jakopič začel udejstvovati svoja tremljenja in se pobliže seznanjal z umetniškim stremljenjem in ustvarjanjem v Monakovem, zatočišču tedanjih revolucijonarjev duha, je naletel tam na dva Slovenca, na Ažbeta in Ferda Vesela, ki sta skončala svoje studije že l. 1890. Wolfov učenec Ažbe je bil zastopnik stare šole, ki se je zbirala v atelijeju in slikala v zaprti svetlobi. Proti koncu svojega delovanja si je baje šele zaželel čiste luči pod solčnim nebom, ki razkraja in obenem draži naravo. On pa ni imel, kot se je do danes trdilo, duševni upliv na Jakopiča in tovariše, bil je le kot je nekoč dejal Jakopič, denarni Mecen in Slovenec, ki se je interesiral za svoje stanovske tovariše — ro-

Gospodin i gospođa Curie u svom laboratoriju u L'école de chimie et physique g. 1895.

jake in jih perijodično podpre s denarci. Najboljše njegovo delo je še nedovršena »Pevska raja«, last Narodne galerije v Ljubljani.

Čisto drugačen od Ažbeta pa je Ferdo Vesel, ki je ubral čisto svoja pota, impresijonizem Sankov tak ga ni mogel zadovoljiti. Zaželel si je reč, zaželel si je genijalnih idej, žal da le precej literarno pojmovanih; zakaj slikar naj pojmuje ideje svojih slikah le slikarsko, naj jih občuti in doživi v sili barve in linije. Slikarski jezik je končen izraz vsebine in radi tega je osebina brez slikarskega jezika mrtva, neelementarna. Kljubtemu pa, da je Vesel včasih malce preveč literaren, je gotovo eden največjih slovenskih slikarjev, to razorevajo njegova dela: Maščevanje, Umetnikova usoda, Belokranjski pust in druga, shranjena v Narodni galeriji ljubljanski. On je eden izmed tistih, kateremu so meje domovine preozke in lahko brez vse malodušnosti stopi na svetovne razstave.

Drugačen, skoro da nasproten v pojmovanju slikarskih stremljenj je Rikard Jakopič. Njemu je barva jezik, on more z samo barve izraziti vse, kar hoče : ideje in čuvstva. Njemu je umetnost manifestacija notranjega življenja in to notranje življenje, koje enkrat disciplinirano, mora vzkipeti na platno in vsaki drugi sekundarni elementi se morajo temu srčnemu kipenju ukloniti. Nanj ni mogla uplivati šola, nobena struja, on sam pravi, da je imel svoje čase kot otrok iste misli, le da je takrat delovala skrita, pa resnična slutnja sedaj pa deluje logični razum; ni v prvih letih svojega bivanja v Monakovem o priliki razstave francoskih impresionistov je rekel, ko je videl njihova stremljenja: Sedaj vidim, da že vse to eksistira, o čemu sem jaz svoje dni sanjaril in s čemer sem se ukvarjal. On je ostal čisto sam svoj, akoravno ima precej sličnih poteza z Manetom in Cezannom. To se mu pa ne sme šteti v zlo, če pomislimo, da je bilo to novo hotenje skupno celi Evropi in so se v različnih delih Evrope ob istem času lahko skovali isti načrti, ne da bi eden vedel za drugega. Pa tudi, če bi bil uplivan od navedenih, ne bi bilo nič hudega, saj pravi Nietzsche popolnoma resnično: Kein Strom ist durch sich selbst gross und reich, sondern dass es so viele Nebenflüsse aufnimmt und fortführt, das macht ihm dazu. So steht es auch mit allem Grössen des Geistes. Nur darauf kommt es an, dass einer die Richtung angiebt, welchem dann so viele Zuflüsse folgen müssen; nicht darauf, ob er von Anbeginn arm oder reich begabt ist. Jakopič je univerzalen slikar, njegova klavijatura idej in artev je obširna, njegova pot gre od čustvenega občutja problema »osamelosti, Ananke, Zelenega pačolana« preko monumentalnega razgibanega motiva »Koscev« do nadnaravnega, izključno idejnega sveta »Močnejši od mene bo prišel za menoj, jaz vas krstim z vodo, on pa vas bo krstil s svetim duhom«.

Jakopičev največi prijatelj in njemu najboli soroden je prerano umrli Ivan Grohar. To vam je bila čista lirična slovanska duša in tip slovenskega umetnika, ki živi tragično življenje, kot ga je živela imenitna četvorica v stari cerkrarni: Cankar, Župančič, Kette, Muru. Resnično pravi Cankar: umetnik je prolet v meščanski suknji.

Grohar, v začetku uplivan od Segantinija in Jakopiča, se je v svojem predsmrtnem monumentalnem delu »Delo na polju« oprostil v seh vplivov, genijalno je poveličal delo in te figure, ne to niso več figure, to so momenti, so pod slikarjevo veličino kar umirjeno obstali v svojem delu. Že gledamo njegove slike, ob čutimo vso aromo žitnega polja, slišimo prepevati slavca, občutimo solnčno gorkoto na sejalcu in njegovo gibanje v vibrirajočih solnčnih žarkih. On je v resnici poet slavenske grude, poet narodovega čustvovanja. To je Grohar, eden izmed slovenskih Barbizovcev, ki so živeli le za umetnost in prišli radi tega v konflikt z realnostjo, ki jih pa duhovno ni mogla učiniti.

Tem se družita se Jama in Sternéu. Jamo gotovo pobližje poznate, saj je shranjeno eno njegovih najpopolnejših del v Strossmayerjevi galeriji v Zagrebu. To je njegov vrt. Jama se v prvi vrsti odlikuje po silni tehniki podajanja solnca in objektov, izpostavljenih njegovom žarkom in pa po harmonični celoti, ki vlada v njegovih delih. Največ podobnih problemov

je studiral ob Sotli, na Hrvaškem in v Beli krajini, zadnje čase pa na Holandskem, kjer je stalno živel, poročen s holandsko slikarico Klein, so lanskega leta, skoro brez vsakega stika z domovino. Pretečno leto pa je zakoprnel po domovini in pokazal je svoje bogatstvo na razstavi v Ljubljani, kjer kaže, da mu problemi solnca več ne zadostujejo, da hoče več.

Sternéu je zopet svet zase. On ima toliko sorodnosti j omenjenimi, hoče biti originalen. Po največ se bavi z akti, kar pri prejšnjih ne opazimo v tako veliki meri. V njegovih slikah se čutijo genijalne poteze, le da očarih žal na kvar harmoniji. V svojih pokrajinah je pa kot njegovi tovariši, zelo gorak in solnčen.

Podal sem notranjo karakterizacijo, podati moram na kratko še njih zunanje, reprezentančno delovanje.

Še začasa studij so ustanovili slovenski Monakovčani klub »Savo«, v katerem so bili Jakopič, Grohar, Jama, Sternéu in izredno talentirana slikarica Kobilica. Ta klub je imel namen da druži sorodne slovenske umetnike in da skobi za njihovo znanje delovanje, ki se naj kaže v perijodičnem privejanju razstav. Prvič so se predstavili domovini že kot zreli umetniki l. 1900. v Ljubljani v Mestnem domu. Slovenska javnost jim to pot ni šla bog ve kako na roko in Jakopič je, kot pravi Jama, skoroda zaman skušal usaditi par žlahtnih rožic in jih negovati. Treba je bilo druge razstave in ta je bila kmalu za to zopet v Ljubljani v Narodnem Domu. Ko pa so uvideli, da je vsako delovanje doma zastonj so šli v širni svet, da jih ta prozna, in res, l. 1904. so sijajno triumfirali pri Miethkeju na Dunaju. Razstavil je klub »Sava« pomnožen že z Veselom, Jamovo ženo Klein z slikarjem Žmitkom in kiparjem Bernekerjem. Dunajska kritika jim je priznala odlične vrline in tako so bili v svojih stremljenjih potrjeni, tej razstavi je sledila razstava v Beogradu ob krovanju kralja Petra I., kjer so se seznanili s svojimi brati, srbskimi umetniki in gojili medsebojne stike. Istočasno s klubom »Savo« pa se je ustanovil na Dunajo klub mladih umetnikov »Vesna«, kjer so bili združeni Meštrović, Rašica, Saša Šantel, Gaspari, Smrekar, Peruzzi, Birola in Sever. Ob tem času je študiral v Pragi znamenit slovenski ilustrator, reprezentant elegantnega, salonskega slikarstva, Ivan Vavpotič in pa Fran Tratnik, osebnost zase, o kateri hočem spregovoriti prihodnjič. Leta 1906. se je udeležil klub »Sava« avstrijske razstave v Sofiji, v Varšavi, v Krakovem in v Trstu. Od l. 1906. do 1908., do ustanovitve Jakopičevega umetniškega paviljona, se je klub Sava« odtegnil javnemu življenju in se vrnil v mirno življenje premišljevanja, v Škofjo loko na Gorenjskem. Dovolj je bilo hrupnega življenja, zaželeli so si mira in studija. Ta doba je slična dobi francoskih impresijonistov v Barbizonu. Z letom 1909., so pa zopet s svežimi močmi prihiteli v Ljubljano in plakati so naznanjali to pot prvo slovensko razstavo v Jakopičevem paviljonu, ki pa ni imela le slovenski značaj, temveč izključno južnoslovanski, saj so razstavili med drugimi odlični hrvaški in srbski umetniki, med njimi Tomislav Krizman, Medulić in srpska slikarica Nadežda Petrović. Razstave so se umnožile in se množe vsako leto in seme, sejano od Jakopiča, je zrastlo v klasje, Jakopiču v zadoščenje in domovini na čast.

Ljubljana **N. N.**

PREDVEČE

Palo je sunce za goru,
Laki je vetrić dunuo,
Drhtnuo jablan visoki,
Tanka se jela savila.
Neka se tuga, tugica,
Iz moga srca izvila,
Široku zemlju ovila.
Nebo i zemlja proplaka,
Zemljica rosom osu se,
A tiho nebo zvezdama.

Zdenka Vernićeva

DR. MILAN PRELOG

RISORGIMENTO TALIJANSKOG NARODA

Već 26. marta unišla je u Milan jedna pijemontska brigada. Ova žurba bijaše razumljiva. Trebalo se bojati, da republikanski elementi, koji su se počeli javljati, ne pozovu u pomoć francusku vojsku »Die fara da se« bijaše upereno protiv Francuske.

Karlo Alberto pošao je na vojnu s neko 24.000 ljudi. Kad je 29. marta stigao u Paviju, pozdravila ga je deputacija iz Milana i drugih lombardskih gradova. Tu je čuo lažne vijesti, da su Austrijanci u potpunom rasulu na bijegu iza Alpi. Sloboda Italije bit će osigurana tek onda, ako se osvoji Istra, Ilirija (!) i Dalmacija. Mnogo je bilo, veli historik Reuchlin na ovo hvalisanje, da mu ne rekoše u lice, da je suvišan njegov trud. Oni mu ipak dopuštaju milostivo, da Austrijancima zadade »smrtni udarac«.

U Lodiju je kralj dobio već pouzdanije vijesti o austrijskoj vojsci, koje su dakako bile u velikom protivurječju s onim, što je u Paviji čuo. Pijemontska vojska ne bijaše u osobitom stanju. Konjaništvu je nedostajalo konja, infanterija se sastojala dijelom od rekruta, a dijelom od ljudi, koji već godinama nijesu služili. Oficiri bijahu hrabri i smioni ljudi, ali gotovo od reda takovi, koji se nijesu zanimali studijama. Mislili su, da sve ovisi o ličnoj hrabrosti. Ovaj je nazor, veli Orsi, prevladavao gotovo u svih časnika, a istoga mišljenja bijaše i sam kralj, koji je preuzeo vrhovno zapovjedništvo. I to ne bijaše srećna misao. Karlo Alberto kao što je bio u politici neodlučan tako je bio i na bojištu, gdje je trebalo energičke odluke. Šef njegovoga generalnoga štaba bijaše bez inicijative i potrebnog autoriteta, tako da su pod njim svi htjeli da zapovijedaju. Karlo Alberto bijaše lično neobično hrabar, ali ova njegova hrabrost bijaše hladna, nijema, ona nije mogla da prijeđe na vojnike. On je tražio opasnost, zalazio u prve redove i stajao na mjestima, gdje su kuglje najgušće padale, a da nije izrekao ni riječi, a

da nije ništa učinio, što bi moglo pobuditi oduševljenje u vojnika, koji su mimo prolazili.

Radi alokucije nastala je u Rimu velika zabuna. Kardinalima se prijetilo smrću. Papa je već prije pozvao talijanske vladare, da pošalju svoje delegate u Rim, da pod papinim vodstvom sklope savez talijanskih knezova. Pijemont je odgovorio, da je to nesavremeno i da treba odgoditi do iza mira. Sada je glavna stvar izvojevati neovisnost od tuđinaca. Neka papa pošalje zastupnike u ratno vijeće, u kojem bi dakako Pijemont predsjedao. Ovim je Pijemont izazvao ljubomoru drugih talijanskih vladara. Već su se javljali napuljski radikali, koji su se javno izrazili protiv gornjo - italskog kraljevstva, koje bi bilo opasno za neovisnost drugih talijanskih država. Partikularizam počeo je da pokazuje svoje papke.

Papa se zabrinuo za svoje čete i poslao Karlu Albertu Farinija, da mu preda vrhovno zapovjedništvo nad papinskim četama i da osigura zarobljenicima zaštitu međunarodnoga prava. Kralj je preuzeo zapovjedništvo, ali uz uvjet, da čete ostanu pod papinskim barjakom i uz papinu plaću. 1. maja izdao je papa proklamaciju Rimljanima, u kojoj ih opominje radi sramotnih prijetnja s umorstvima i svršava riječima: U takovim slučajevima ne bi mogla duhovna vlast, što nam ju je Bog dao, ostati neaktivna u našim rukama. Neka svi jednoć saznadu, da mi znamo veličinu našeg dostojanstva i jakost naše snage.

Kampanja protiv pape se nastavljala. Ako papa, pisalo se u novinama, ne može da vodi rata, onda ne može da brani dostojanstva države. Zato neka odijeli svoju duhovnu od svjetovne vlasti, a ove posljednje neka se odreče. Iz svih su krajeva Italije dolazile na papu adrese, u kojima su ga zaklinjali, da se ne odreče borbe za neovisnost. Pio IX. uvjeravaše, da nije napustio talijanske stvari i isticaše, da Austriji zato ne naviješta rata, da može poslužiti kao posrednik za nacionalnu neovisnost Italije. Ali sve to nije javno mnijenje okrenulo opet za nj. Onaj, koji nije s nama, taj je protiv nas, glasilo je njegovo geslo. I sam Gioberti počeo je otvoreno govoriti o potrebi, da se papa odreče vodstva svjetovnih stvari, koje ga samo vuče u blato i da se zadovolji samo duhovnom vlašću.

Papina alokucija ima se smatrati početkom reakcije u Italiji. Poslije pape slijedio je Napulj. Napuljski kralj Ferdinand dao je ustav i spremio 15.000 ljudi pod vodstvom poznatog revolucionarca Guglielma Pepe-a u Lombardiji. No čim je to učinio, počeo je smišljati, kako bi što prije ono, što je dozvolio, uzeo opet natrag i kako bi opozvao svoju vojsku iz rata, koji za nj nije imao nikakova interesa. Kralj je s liberalcima neprestano dolazio u sukob, a papina alokucija dala mu je povoda, da sprovede reakciju.

Kod otvorenja parlamenta 15. maja, došlo je do spora između poslanika i kralja. Napuljci, pouzdavajući se i onako slabo u kralja i njegovu dobru volju, podupriješe poslanike i dizahu revoluciju. Protiv barikada poslao je kralj svoje vjerne čete i lazarone, koji su revoluciju ugušili i učvrstili mu prijesto. Ferdinand je odmah raspustio komoru i opozvao svoju vojsku, koja u najvećem dijelu nije još prešla Pada. Pepe lično nije htio da posluša kraljeve zapovijedi, ali kad je pozvao vojnike, da ga slijede, odazvalo mu se samo nekoliko stotina ljudi. 24. maja opozvao je kralj i napuljsku flotu, koja je s pijemonteškom imala blokirati Trst i napasti austrijsku mornaricu. Ferdinand se u proklamaciji narodu obvezao, da će se držati ustava od 10. februara, ali nije ozbiljno mislio izvršiti ovo svoje obećanje. Novo njegovo ministarstvo ima napuljski, a ne talijanski nacionalni karakter.

Karlo Alberto postigao je u aprilu kod Goita i Pastrenga male uspjehe, ali kad je pokušao da napadne Veronu, bijaše kod S. Lucije (6. maja) primoran na uzmak. Odsele je Karlo Alberto opsjedao Peschieru, a Radetzky je u svom jakom četverokutu čekao na pojačanja. Već prije nekoliko mjeseci počela se organizovati rezervna vojska, naročito od graničara*. Ova je vojska u drugoj polovini aprila prešla Soču i 22. maja se pod vodstvom grofa Nugenta između Vincence i Verone združila s Radetzkyem. Tako je Radetzky dobio oko 20.000 pojačanja i mogao da pomišlja, da iz pasivne obrane prijeđe u samostalne napadaje.

Krajem maja doživljele su toskanske čete težak poraz u boju s Austrijancima kod Curtatona i Mortanova. To je bio treći udarac, što ga je u kratko vrijeme pretrpjela talijanska nacionalna stvar. Engleski je poslanik poslije toskanskoga poraza pisao: Rat na Minciu nije više borba za nacionalnu neovisnost, nego konflikat između dvije stranke, koje se neposredno bore za posjed ovoga područja.

Divne sloge koja je prvih mjeseci vladala u Italiji, pomalo nestaje. Talijani su odviše dugo živjeli jedan od drugoga rastavljeni, a da bi se partikularizam mogao odmah da ušutka i uguši. U prvom zamahu pokreta iznijela je pobjeda misao narodne neovisnosti nad svim drugim osjećajima, ali poslije prvih neznatnih uspjeha, kao da je već borba s neprijateljem dovršena, istupaju lokalne misli i želje. U Milanu su radikalni republikanci Protiv Karla Alberta vode sad otvoreno, sad ponastojali da spriječe sjedinjenjem s Pijemontom. Protiv Karla Alberta vode sad otvoreno, sad potajno borbu, smatraju ga odgovornim za svaku nesreću, grde njegovo vodstvo, slabost, a kad je najposlije odglasano sjedinjenje Lombardije sa Sardinijom, dižu u Milanu ustanak (29. maja). Svojom su neslogom, municipalizmom Talijani pružali ubojito oružje neprijateljskoj diplomaciji, koja ga je znala upotrijebiti i iskoristiti protiv njih.

U Veneciji se separatizam naročito ispoljio. Tamo je bio svemoćan Daniele Manin, koji je otvoreno svakom prilikom izjavljivao svoje republikansko uvjerenje i vjeru, da se Veneciju može održati samo kao samostalno državno tijelo. Ali protiv Austrije mogla je pružiti jedino Sardinija zaštitu; izolacija Venecije morala bi svršiti samo gubitkom slobode. Venecijansko kopno, koje je bilo ne-

---

* Savremeni talijanski memoari, korespondencije, historičari puni su napadaja na vojnike Hrvate. Nema zlodjela, što ga oni ne bi njima podmentuli. Ovo pitanje trebalo bi jednoć rasčistiti i kritički ispitati.

posredno ugroženo od Radetzkoga izjavilo se najprije za fuziju, ali čim je austrijska vojska počela napredovati, jačala je i u Veneciji sardinska partija. Parlamenat je bio sazvan za 15. juna, a onda odgođen na 3. jula. Od 193 poslanika zastupala su 132 krajeve, što ih je Austrija natrag osvojila. U parlamentu se izjaviše Manin, a naročito Tommaseo protiv sardinskoga gospodstva. Tommaseo je Karla Alberta nazvao izdajicom, sravnjivao ga s Burbonima, štaviše digao je i Ferdinanda II., koji sebe nije nikada dao razvikati nacionalnim herojem, nad sebičnoga vladara Pijemonta. Usprkos tome dobila je fuzija većinu. Manin je podlegao, ali je predložio, da se pripojenje proglasi provizornim stanjem, a definitivno uređenje da se prepusti talijanskom parlamentu u Rimu. Bio je to udarac za Pijemont. Nije ni čudo, da je Karlo Alberto vratio milo za drago i izjavio se pripravnim, da napusti Veneciju i da s Austrijom neposredno raspravlja, da odstupi Sardiniji Lombardiju do Adige i da dozvoli pripojenje Parme i Modene.

Radetzkova vojska imala je pred očima jedino cilj, da tuče neprijatelja. Karlo Alberto morao je neprestano da promatra, što se zbiva iza njegovih leđa i da računa s različitim strankama. Pojaviše se veliki mudraci sa svojim savjetima, neustrpljivci, koji su gonili naprijed, bojažljivci sa svojim vječitim nepovjerenjem sad u dobru volju, sad u kraljeve sposobnosti. Satirik Giusti gorko se narugao svim tim premudrim savjetnicima i prorocima. Jedan demokrata ovako karakteriše svoj narod: Iz ponosa na prošlost, koja je bila naša skloni smo, da zahtijevamo velike stvari, a da ne stvaramo djela, koja bi njima odgovorila. Mi mrzimo neprijatelja radi podnesenog lošeg postupka, a ne iz prkosa neovisnosti. Ne snažne misli, nego jednostavni instinkti potiču nas, da zahtijevamo slobodu; a ako domovinu ljubimo biva to iz prirodnoga impulza, a ne zato, što vjerujemo, da je ova ljubav krepost, pravo i dužnost. Talijani, često veliki kao individuji kao narod imadu slab politički smisao i ne znadu svoga uvjerenja i volje da svedu u ono jedinstvo, koje je jedino nerv svakoga prevrata. Nedostaci političkoga obrazovanja Talijana bijahu presudniji za svršetak borbe, nego li vojničke griješke, što su ih počinili Karlo Alberto i njegovi generali.

U kratko ćemo registrovati ratne događaje! 12. jula započeo je Karlo bez prave osnove ofenzivu. Od 23-25. jula vodila se borba kod Sommacampagna - Custozze. Bitka se svršila porazom Sardinije. 3. augusta unišao je Karlo Alberto u Milan. Mogao je uzmaći preko Pada, ali je baš iz političkih razloga pošao ovamo. Htio je, da još jednoć izražaj snage ne da se izazvati niti proklamacijom se, da će se moći združiti vulkanska snaga revolucije s onom kraljevskoga mača. Ali revolucionarni s bijesom n aostatke sardinske vojske, čijim se pokakvog komiteta niti kralja, kao što se ne može izanadala, da će talijanski barjak izvjesiti nesamo na

Većina je Milanaca gledala s užasom, štaviše usaditi kamene međašnike Italije! A sada su gledali bjedama dosada opajala i od koje se do nedavna montska vojska izdala slavnu milansku martovsku zidinama tvrđava, nego i na vrhuncima Alpi i ondje usaditi kamene međašnike Italije! A sada su gledali tu vojsku slomljenu, izmučenu, razbijenu. Masama, koje su brbljavci nalagali, činilo se kao da je pijemontska vojskt izdala slavnu milansku martovsku revoluciju i kao da pobjeda ovjenčanom Milanu donosi natrag austrijski jaram.

Vijeće generala izjavilo je, da je svaki otpor nemoguć i Karlo Alberto morto se odlučiti na kapitulaciju grada. Svjetina je Karla počela kriviti radi izdaje, opkolila palaču, u kojoj je kralj stanovao i sipala na nj pogrde. Kad su i taneta počela da padaju na palaču, kralj nije bio više siguran za svoj život. Vojsku je ostavio van zidina Milana i njega je čuvao maleni odio karabinijera. U pravi čas je došao puk bersagliera pod pukovnikom Alfonzom La Marmorom i spasio kralja iz opasne situacije. Kasno u noći, blijed i skršen ostavio je kralj Milan. S njegovom je vojskom otišlo oko 6000 Milanaca. 6. augusta unišao je kao triumfator u grad Radetzky, a 3 dana kasnije potpisano je primirje, po kojemu je granica obiju država ustanovljena kao pogranična linija za obje vojske.

Karlo Alberto upravio je na narod manifest, u kojem zove Boga i svoju savjest za svjedoka čestitosti svojih čina i prepušta, da nepristrana historija o tome stvori sud. Uvjerava, da je njegovo srce uvijek udaralo za neovisnost Italije, ali Italija nije svijetu pokazala, da si sama može da pomogne. Svršava riječima: Pouzdajte se u vašega kralja! Stvar talijanske neovisnosti još nije izgubljena.

Epizodično je učestvovao u ovom ratu čovjek, koji je stekao u borbi za slobodu Italije i među svojim zemljacima i u svem kulturnom svijetu, koji se uopće zanosio slobodom slavno ime: Giuseppe Garibaldi. Georg Brandes zove Cavoura diplomatskim, a Garibaldija herojskim genijem. Rodio se u Nizzi kao sin jednostavnog, čestitog pomorca. Među svojim vršnjacima kao dječak najodličniji je plivač. Školska njegova obrazovanost bijaše nedostatna. Kao Nizzanac poznaje jednako dobro francuski i talijanski, čita Voltaira, ali ga dakako više zanosi Ugo Foscolo. Od 15.—25. godine služi na lađi svoga oca. Tu mu otvrdne tijelo i duh. Rano je zavolio Englesku i njegova je ljubav prema toj zemlji postala u tečaju vremena romantičkom strašu. Roditelji su mu nabožni i konzervativni ljudi. Nikada nije čuo u roditeljskoj kući govoriti o Italiji kao svojoj otadžbini. Ni na svojim putovanjima nije o njoj čuo govoriti. Tek 30-tih godina saznao je u nekoj luci Crnoga Mora od nekog mladog Genovežanina o osnivanju «Mlade Italije« i o dužnosti, da joj se priključi. Garibaldija ovo otkriće usrećuje. Kolumbo, rekao je on, nije mogao da bude sretniji poslije otkrića Amerike. Kao Mazzinista preuzeo je na se zadaću, da god. 1834. opkrene pijemontsku flotu. Nijedan časnik ni mornar nije htio ni da prstom makne za njegovu ideju. Garibaldi bi osuđen na smrt, ali sreća bijaše za sina Karla Alberta, veli Brandes, da je Garibaldi tada kao seljak preodjeven pobjegao, jer drukčije Vittorio Emanuele ne bi bio postao kraljem.

Garibaldi je otišao u Južnu Ameriku, gdje je ostao od god. 1836.—1848. Tu je stekao kao guerillski vođa preturivši tisuće i tisuće opasnosti i na-

pora slavu, koja mu je kasnije dobro došla. Tu je našao i vjernu te srčanu drugaricu svoga života Anitu Riberu. Vrijedno je spomenuti, da je u Urugvaju organizovao talijansku legiju i s njome ratovao protiv Argentine. Uniforma talijanske legije bijaše toliko glasovita kasnije u Evropi crvena bluza. Neka trgovačka kuća u Montevideu načinila je vladi povoljnu ponudu, da će joj prepustiti uz snižene cijene zalihu crvenih vunenih košulja. Bile su određene za klaonicu u Buenos Airesu, ali nijesu mogle da budu onamo odaslane.

God. 1848. vratio se u Evropu. Mazzinisti su već davno popularisali njegovo ime, a sada ga je Mazzini htio da učini vođom »narodnoga rata«, koji bi imao da istisne »sebični, izdajnički rat vladara«. Garibaldi ne bijaše baš sklon talijanskim vladarima, a naročito ne Karlu Albertu, ali sada, kad se ovaj vladar nalazio na bojnome polju protiv vjekovnih neprijatelja otadžbine, ponudio mu je Garibaldi svoje službe spreman da za kralja i Italiju prolije posljednju kap svoje krvi. Kralj ga je prijazno primio, ali mu je odgovorio, da konstitucionski kralj može da daje službe samo na prijedlog svojih ministra. Ovi su zatezali stvar i Garibaldi se ponudio provizornoj milanskoj vladi, koja mu je povjerila, da zapovijeda dobrovoljcima, koji su bili razasuti između Milana i Bergama. Jedva što je organizovao svoj dobrovoljački kor, sklopljeno je primirje. Mazzinisti ga proglasiše generalisimom narodne vojske i Garibaldi nije htio da prizna primirja. Trebala je znatna austrijska vojna snaga, da ga najposlije natjera poslije junačkoga otpora na bijeg u Švicarsku. Ali Garibaldi je stekao glas neustrašivog vođe.

Još je uvijek bilo ljudi, koji su držali, da papinstvo nije izgubljeno za talijansku stvar, ali doskora su se mogli uvjeriti i oni najtvrdokorniji, da nacionalna talijanska stvar nema više ništa da očekuje od papinstva. Papa je u drugoj polovini god. 1848. došao u sukob s ministarstvom, koje mu je bilo nametnuto, otpustio ga i povjerio sastav nove vlade grofu Pellegrinu Rossi-ju. Rossi je živio u Rimu kao privatnik, zahvalivši se poslije pada Luja Filipa na časti francuskoga poslanika. Njemu je tek u setembru uspjelo, da sastavi ministarstvo. U svojoj politici pokazao je malo volje, da podupre Pijemont, kako bi ovaj mogaoo da dobije što povoljnije uvjete za mir s Austrijom. Radikali su htjeli republiku i narodni rat protiv Austrije; svećenička partija htjela je obnovu svoje vlasti u potpunom opsegu, kao što je to bilo prije reformi. Rossi je imao dobru volju, da sprovede administrativne reforme, ali radikali nijesu s njima bili zadovoljni, dok su reakcionarce tjerale u bjesnilo. Nacionalci su općenito držali, da on i papa konspirišu s Napuljem i Austrijom. Kad se Rossi, ma da su ga opetovano i u posljednji momenat upozorili, da mu prijeti opasnost, odvezao na otvorenje komore, ubo ga je smrtonosno bodežem nepoznati atentator. U papinskoj kuriji zavladao je strah. Kardinali i prelati ostaviše od straha pred atentatom papu. Svjetina je tražila sastav demokratskog ministarstva, koje bi se unaprijed imalo pokoriti talijanskoj konstituanti i koje bi moralo voditi rat za slobodu. Na večer se svjetina, kad papa nije popustio, vratila pred Kvirinal oboružana. Papa je pustio svjetinu da buči i držao se hrabro, dok taneta nijesu počela padati u predsoblje. Kasno u noći odlučio se najposlije na popuštanje. Sabrao je oko sebe diplomatski kor, pozivajući se na nj kao svjedoka, da popušta samo sili i da sve koncesije nemaju nikakove pravne snage. Svjetina je plesala, kad joj je saopćeno, da je papa imenovao ministarstvo od ljudi, koji su mu lično bili mrski.

Deveti dan iza Rossijeva umorstva pobjegao je papa pomoću bavarskoga poslanika iz Rima u Gaetu 24.—25. novembra). Radikali u Rimu zaključiše saziv konstituante, koja je 9. februara 1849. ukinula papinsku svjetovnu vlast i proglasila Rim s crkvenom državom republikom. Papa je protiv toga svečano protestovao pred sabranim diplomatskim korom u Gaeti, dok je rimska konstituanta čitanje papinog protesta popratila gromkim: Neka živi republika! Konstituanta se pozivala na neotuđiva suverena prava naroda. »Prepušteni sami sebi, stvorili smo republiku, a da nijesmo prolili ni kapi krvi. Odstranili smo suverenitet papa poslije stoljeća nesreće i to ne iz mržnje protiv papinstva, nego iz ljubavi prema otadžbini«.

Na obranu svjetovne svećeničke vlasti nije se digla nijedna ruka. Švicarska garda, koja nije primala plaće, razbježala se.

U januaru 1849. podlegoše u Pijemontu kod izbora umjereniji elementi demokratima. Cavour je propao kod izbora. Kralj je povjerio vladu Giobertiju, koji je sastavio demokratsko ministarstvo. Gioberti je dobro predviđao, da će radikalizam, koji je prevladao u Rimu i u Toskani (Veliki vojvoda prepustio radikalima vladu i otišao u Gaetu. Toskanom je vladala provizorna vlada, na čelu joj triumvirat: Guerazzi, Montanelli i Mazzoni), biti uzrokom austrijske poplave poluotoka. Zato je poslao svoga pouzdanika u Gaetu predlažući papi, da se crkvena država uspostavi kao nacionalna i konstitucionalna monarhija i da se papa vrati natrag (jednako i veliki vojvoda toskanski) pomoću pijemontske vojske. I Cavour, koji je dobro znao, da će papa i veliki vojvoda radije biti tuđinu zahvalni za uspostavu svoje vlasti, nego li sardinskom kralju, odlučno je branio talijansku politiku svoga političkoga protivnika. Papa dakako, a isto tako i veliki vojvoda ne prihvatiše poštene i patriotske prijedloge Giobertija. Papa je direktno izjavio, da svu nadu stavlja u oružanu intervenciju stranih vlasti. Gioberti je pokušao da interveniše i u revolucionarne vlade u Rimu, ali i tu je bio odbijen. 18. februara obratio se papa na sve vlasti notom, u kojoj je saopćio, da poziva na oružanu pomoć Austriju, Francusku, Španjolsku i Napulj, a ostale vlasti na moralnu pomoć.

Pijemont proživljavaše tešku unutrašnju krizu. Financije razrovane, vojska klonula duhom i gotovo da se potpuno nije raspala, plemstvo ogorčeno na istup Milanaca protiv kralja, a k tome se javljahu demagozi raspirujući u masama svuda ogorčenje. Nekoliko tisuća bjegunaca iz Lombardije i Emilije zahtijevaše imperativno obnovu rata. U Genovi je udario svoj tabor Mazzini. Počela je agitacija za republike. Što bi one značile za narod, o tome se ironično izrazio Giusti: Sedam stotina republičica rastrgat će zemlju u komadiće. Ako razrežemo hljeb za vremena, lagljе će se skliznuti u Austrijančevo grlo!

Cavour je kod Gvita izgubio najmilijeg svog nećaka. Kuršumima probijeni pokojnikov vojnički kaput nalazio se odsele kod njegova pisaćeg stola i napominjaše mu danomice čas odmazde. Ali Cavour se svom snagom opirao radikalizmu, imakar ga je to stajalo pogrda sa strane demokrata. Najposlije nije se mogao naći nikakav drugi izlaz, nego opet rat. Kralj je upravo silio na rat. Lombarđani mu se pokloniše. On je htio, da još jednoć izvrši svoju kraljevsku dužnost, da zaštiti zemlju, koja je bila izložena patnji. Emigranti su ga kao demoni gonili, da izvrši svoj zavjet, da oslobodi Italiju. Ako toga ne učini, on je stignatizovan, on je izdajica. Engleski poslanik izvješćuje svojoj vladi 8. marta 1849, da je na žalost tako daleko došlo, da se u kralja ne može ništa obaviti ni najprijateljskijim savjetima. On da je sasvim zabavljen mišlju o gonjenju Austrijanaca i realizovanju gornjoitalskog kraljevstva.

Karlo Alberto, veli Treitschke, bijaše vjerujući fatalista, koji se u božje ime nadao pobijediti ili pasti. Zar je i moglo da bude kakvog drugog izlaza iz užasne indiscipline duhova u Pijemontu i u čitavoj Italiji? Iz onog strahovitog miješanja federalističkih, monarhističkih, republikanskih i unitarističkih težnja, koje su se bijesno pobijale? Samo ozbiljnost rata, samo pogled na kraljeva djela mogao je da ušutka onu pustu viku protiv »izdajničkoga« dvora. Štaviše i plemstvo, pa i Cavour željeli su sada rat kao glasnika unutrašnjega mira. 12. marta poslan je štopski časnik Rafael Cadorna Radetzkom u Milan, da otkaže primirje, koje je trajalo sedam mjeseci za 20. marta u 12 sati o podne, kad je nejednaka borba imala opet da započne. Sardinska vojska ne bijaše ni u kojem pogledu spremna za novi rat. Radetzky je imao doduše brojem slabiju, ali zato dobro disciplinovanu i opremljenu vojsku, punu pouzdanja u svog oprobanog vođu. Artiljerija bijaše mu daleko nadmoćnija. Karlo Alberto se odrekao vrhovne komande. Izbor Poljaka Chrzanowskoga za vrhovnog komandanta ne bijaše srećan. 21. marta započela je borba kod Mortare, u kojoj su Pijemontežani doživjeli poraz. Chrzanowsky sakupio je sve sile 23. marta kod Novare i ovdje se odigrao posljednji prizor drame. Karlo Alberto bijaše nijemi, ukočeni svjedok teškoga poraza. Očevici pripovijedaju, da se kralj izazovno stavljao kao cilj neprijateljskim tanetima, ali mu ne bijaše suđeno, da pogine na bojnom polju. Kad mu je general Durando silom okrenuo konja, na kojem je uspravno sjedeći očekivao smrt od jedne austrijske baterije, rekao mu je kralj: Generale, ovo je moj posljednji dan; pustite me da umrem!« Ali postavši sasvim besćutan, okrenuo je i odjašio u Novaru. Odavle je poslao delegate, da izmole od neprijatelja primirje. Dobio je odgovor, budući da Radetzky ne može da se pouzda u kraljeve riječi, da će morati tražiti nasljednika prijestolja kao taoca. Kralj se na to odrekao u Novari prijestolja u korist svoga sina Vittorija Emanuela II; da omogući laglje uvjete primirja. Poslije nekoliko sati otputovao je, a da i njegovi sinovi nijesu znali kamo, preko Nizze, Francuske i Španjolske u Oporto. Ovdje je obolio i umro 26. jula 1849. Kad su stigle vijesti o njegovoj bolesti u Pijemont, napuniše se crkve u gradovima i selima pobožnog i patriotskog svijeta, koji je došao da moli za njegovo ozdravljenje. Svi su protivnici zaboravili na prošlost i gledali u njemu vladara, koji je svoj mir, život svoj i svoje djece i krunu svoju uložio kao borac i patnik za otadžbinu. Liberalci su zaboravili, da su ga grdili zbog izdaje i njegovih prvih krvavih reakcionarnih godina vlade i radi njegove neodlučnosti i kolebanja u stvari reformi. Konzervativci su opet zaboravili, da ih se odrekao. Tijelo prenesoše mu u Genovu, a iskazaše mu počast kao mučeniku i svecu.

Pijemont borio se kod Novare sam. Ostala Italija nije u toj borbi učestvovala. U Napulju je Ferdinand doskora poslije 15. maja ugušio svaku slobodu. Poigravao se s novim parlamentom, dok ga najposlije nije u martu 1849. raspustio. Ustav uistinu nije više postojao. Između Napuljaca i Sicilijanaca vladaše velika mržnja. Ne bijaše nipošto samo kraljeva stvar, da se Sicilija upokori. S time se slagala velika većina naroda u napuljskoj kraljevini. Sicilijanci su napadali Napuljce u anonimnim letacima, tjerajući ih u bjesnilo. Jedan ovaki letak veli: »Mi se digosmo zorom 12. januara, a što si učinilo ti, kraljevstvo lijenih, kukavnih, nevjernih? Valjajući se u nevaljanštini usuđuješ se da zoveš Siciliju sestrom. Svojim si infamnim vjerolomstvom pokazalo, da si stvoreno za ropstvo. Ne zovi nas braćom; među nama niti je bilo, niti će biti išta zajedničkoga. Kao što nas dijeli položaj, tako ćemo ostati odijeljeni u moralu, u zakonima i u sklonosti!«U aprilu 1848. stvara sicilski parlamenat zaključak, pa kojem se Ferdinand i burbonska dinastija zauvijek skida s prijestolja. Sva je Sicilija do najsiromaštnije kolibe pozdravila ovaj zaključak. U junu je parlamenat modifikovao ustav od god. 1812. i izabrao za kralza vojvodu od Genove, Alberta Amadeja Savojskog. Budući da je Karlo Albert doskora iza toga bio poražen kod Custozze, morao je vojvoda odbiti ponuđenu krunu (11. avgusta). Sada se Ferdinand oborio na Siciliju.

Ime D' Azegliovo bijaše garancija protiv reakcije i velik se dio zemlje umirio, ali je trebalo da prođu još mjeseci, dok se ova zemlja umirila. Primirje nije moglo trajati vječno; trebalo je ugovoriti s Austrijom mir. Austrija je stavljala velike zahtjeve, a Pijemnot nije mogao ni pomišljati na novi rat. 6. avgusta 1849. ugovoren je mir u Milanu, kojim se Pijemont obvezao na ratnu odštetu od 75 milijuna. Ma da je kraljevina Sardinija sačuvala svoje stare granice i ma da je Austrija dala amnestiju onim Lombarđanima (isključeno 86 lica), koji su se borili na strani Pijemonta, demokratska je opozicija ljuto napadala vladu u parlamentu. D' Azeglio je zdvojno uskliknuo: »Zar ovi ljudi ne vide, kako je teško bilo samo štatut spasiti?!« Cavour, kojeg je Turin birao u parlamenat, zaklinjao je komoru, da pristane na neizbježivo. Zaludu! komora s demokratskom većinom uskratila je bezuvjetno odobrenje zaključenoga mira. Opozicionalac Brofferio rekao je u komori: »Neka propadne štatut, neka propadne sloboda, samo ne naša čast!« Ove se riječi rado spominju uz Cavourove, što ih je izrekao u doba teških borbi i kušnja: »Neka propadne moje ime, moj glas, samo neka Italija postane jednim narodom!« Politika čina, veli njemački historik Treitschke, zadovoljava se da domovini malo koristi.

Viktor Emanuel dao je svoju riječ za milanski mir; on je vidio, da je nesamo ugrožen opstanak ustava, nego štaviše i sama država radi otpora parlamenta i zato je po D' Azegliovu savjetu raspustio komoru. Fundamentalni statut god. 1848. nastao je na osnovu francuske »charte« i belgijskoga ustava. Uveo je parlamentarni mehanizam i ministarstvo, a odgovorno komori i senatu. Članove senata imenovao je kralj i broj njihov ne bijaše ograničen. Census iznosio je 40—20 lira, pa prema tome bijaše ovaj sistem demokratičniji od francuskoga za Luja Filipa. Kralj je pozivao samo takvo ministarstvo, koje je imalo za sobom većinu komore, ma da to izuzetno nije bilo u slučaju D' Azegliovu. Sad se htjelo novim izborima obezbjediti vladi većinu u komore. Kralj se lično obratio na narod proklamacijom, koja je poznata po mjestu, gdje je potpisana kao proklamacija od Moncalierija. »Ja sam potpisao«, veli kralj, »ugovor s Austrijom, koji je častan i nije za nas pogiban (rovinoso). Tako je to zahtijevalo javno dobro. Čast zemlje i svetost moje prisege zahtijevahu, da izvrši bez dvomislenosti i sofisterije. Moji su ministri tražili odobrenje komore, al ona je stavila takav uvjet, koji je vrijeđao statut kraljevstva i bio je neprihvatljiv. Ja sam prisegao, da ću sa štatutom čuvati pavednost i slobodu, koja svakom pripada. Ja sam obećao, da ću štititi naciju od tiranije partija... Ja ova obećanja, prisege, držim, raspuštajući komoru, koja je postala nemogućom, ja ih držim, budući da sazivljem odmah novu. Ali ako mi zemlja, ako mi izbornici uskrate svoju pomoć, onda ne pada više odgovornost za budućnost na mene, a u zapletajima, koji bi mogli nastupiti, ne ćete moći optuživati mene, nego sami sebe (»e nei discordini che potessero aveniore non ivranno a dolersi di me, ma avranno a dolersi di loro«).

Dosada se savojska kuća nije nikada zaludu obraćala na vjernost, razum i ljubav svojih naroda. Ja imam pravo, da se u ovoj prilici pouzdajem u njih da se čvrsto držim toga, da možemo zajedno da štitimo štatut i zemlju od opasnosti, koje im prijete«.

Ova proklamacija bijaše od presudne važnosti. Kralj se stavio u opreku s komorom i apelirao na narod. Demokrati nijesu mogli nikada da zaborave D' Azegliu ovaj akt. Narod je poslušao kraljeve riječi i novi je parlamenat odobrio mir s Austrijom (glasalo 1850. od 135 prisutnih 112 za). Ovijem je udarcem osnov za obezbijeđen državni život i nije trebalo nikakova nasilja. Cavour je naročito naglasio, da vlada ni u čem ne gazi zakona. »Ne dirajte štampu!«, pisao je on poslije moncalijerske proklamacije. Vlada ga je slušala.

Vlada Massima d' Azeglia upravljala je Pijemontom u doba, kad su Evropom uopće zavladale mračnjačke sile i kad nije ni najmanje bilo povoljno vrijeme za sprovođenje reformi u liberalnom pravcu. Pijemont bio je u spoljašnoj politici izolovan, a unutrašnje su prilike bile razrovane radi partijskih borbi. Ali ipak je njegova vlada, makar i nesmiono, pokušala s reformama, i to u prvom redu u crkvenim stvarima. Po fundamentalnom štatutu bijaše katol. crkva proglašena jedinom religijom zemlje. Na tome je insistirao nabožni Karlo Alberto. Ustav je proglasio sve građane pred zakonom jednakima, sva sudska vlast izlazi od kralja, ali kler je i dalje zadržao svoje duhovne sudove i dozvoljavao zločincima asil u svojim crkvama. Već god. 1848. posredovao je kod kurije, gdje je tada vladao slobodoumniji duh, Cesare Balbo, poznat sa svoje nabožnosti, ali kurija nije htjela da popusti. Visoko svećenstvo skrenulo je otada u reakcionarne vode, a u Pijemontu je zapravo postojala država u državi.

God. 1850. predložio je ministar pravde Siccardi zakon, koji je svećenička reakcija prozvala »heretičkom i kužnom«, a kojim se ukidala duhovna sudbenost. Cavour je branio ovaj zakon pred parlamentom u sjajnom govoru. Imitujte, rekao je ministarstvu primjer vojvode Wellingtona, Lorda Gre-ya i Roberta Peela, koje će historija proglasiti prvim državnicima naše epohe, koračajte veledušno putem reforma i ne treba da se plašite, da ćete oslabiti moć konstitucionalnoga prijestolja, koja je vašim rukama povjerena i onda će ovaj prijesto zahvatiti tako čvrsto korijen u našoj zemlji, da će nesamo moći da odoli buri revolucije, nego će sakupljajući sve žive snage Italije povesti naš narod izvršenju njegova uzvišenoga određenja, za koje je pozvan (»racogliendo intorno a sè tutte le forze vive d' Italia, potrà condurre la nostra nazione a quegli alti destini cui è chiomata«).

Ovaj govor pozdravila je čitava komora burnim aplauzom. Cavour, koji je dosada bio velikoj većini antipatičan, koji nije mogao da otvori usta u parlamentu, a da ne izazove buru negodovanja, bijaše bučno aklamiran i od galerije — naroda. Cavour se ovim svojim govorom odijelio od konzervativaca. Komora i senat prihvatiše zakon velikom većinom. Svećenstvo je oponiralo i vlada se morala poslužiti protiv njega energičkim sredstvima. Kako je daleko išlo svećenstvo, pokazuje najbolji primjer Santa Rose. Cavoura prijatelj, ministar poljoprivrede i trgovine, na smrt bolesni Santa Rosa, zatražio je od svećenika, da mu dadne poslednju utjehu. Svećenik je od njeg zatražio, da prije osudi Siccardov zakon. Santa Rosa, ma da je bio pobožan katolik, nije htio da povuče potpis svoj na tom zakonu. U posljednji čas života zaprijetio mu je svećenik, da će mu biti uskraćen pokop. S uzdahom na ustima: Gospode Bože, imam četiri sina, oni ne smiju da baštine osramoćeno ime svoga oca, otišao je Santa Rosa na drugi svijet. Nije bilo grada u zemlji, koji nije Santa Rosi priredio pomen. Smrt Santa Rose natjerala je Pijemonteze u liberalni tabor; protiv klerikalaca razvila se žestoka borba. U Turinu su gradovi Pijemonta podigli obelisk, da ovjekovječe uspomenu »piccardijskog zakona«.

Poslije smrti Santa Rose pozvao je D' Azeglio u ministarstvo Cavoura. Kralj je upozorio ministre, da će ih ovaj čovjek sve istisnuti s njihovih mjesta (»Cavour farà presto a dominarvi tutti, vi manderà via, sarà egli il primo ministro!«). Slutio je to i D' Azeglio, ali Cavour bijaše snaga, koju je ministarstvo trebalo. Cavour je preuzeo ministarstvo poljoprivrede i trgovine, onda brzo i mornarice, pa zatim financije. Odnosi Cavourovi prema kralju ne bijahu baš osobito prijateljski. Kralj ga u prvo vrijeme nije volio, ali je priznavao njegove velike državničke sposobnosti i duševnu nadmoć pa je zato podupirao njegove planove i djela i onda, kad su bila protivu njegovu ličnom nazivanju ili kad tišahu njegovu savjest.

LISTAK

FILM KOJI GOVORI I PJEVA.

Kinematografija bilježi sve veće uspjehe. Od kinematografije u prirodnim bojama došli smo eto sada već do filma, koji pjeva i govori. Mnogo je rada i truda uloženo da se dođe do filma, koji govori; a sve je to pretureno i gotovo zaboravljeno baš zato, jer je uspjehom ovjenčano.

Slavni Edison pomišljao je, da gramofon spoji sa filmom za kino, ali ova kombinacija imala je tu griješku, da bi se motor gramofona i filma jednakom brzinom okretao. Kod najmanjeg poremećenja nijesu se slagali govor, pjevanje i geste na filmu. Nastale su i druge poteškoće: npr. film pukne, što se dosta često događa. On je doduše za 2 minute slijepjen, ali gramofon nije stao, on bježi dalje. Može se dogoditi, da film preskoči govor ili pjevanje, i zbrka je gotova. Ovaj težak problem riješili su s uspjehom E. A. Lauste, Hans Vogt, Dr. Jo. Engel i Josip Massolle. Princip ovoga izuma izašao je iz ljekarskoga stroja, tako zvanoga elektrodiometra. Aparat se sastoji iz dva dijela, iz aparata za primanje i iz aparata za reprodukciju.

Aparat za primanje ima naravski više aparata, a i takovih, koji su morali biti iznova izumljeni. Mimogred spominjemo, da je za izradbu govornog filma upotrebljeno 160 njemačkih i 300 inozemnih patenata. Mnogi od ovih novokonstruiranih aparata naći će upotrebu u telefoniji bez žica. Za primanje slika i govora film je nešto širi, jer se uporedo snima slika i riječ, pa se na širem dijelu prihvati fotografska slika a na užem riječ.

Zvuk se hvata novoizumljenim aparatom katodofonom. On se sastoji iz dva dijela: iz ljepka, u koji se govori, i pojačala. U lijevku se zvučni valovi pretvaraju u električne valove. To se događa ovako: u stražnjem dijelu (užem dijelu) lijevka nalaze se užareni štapići, koji šalju električne čestice, koje se skupe poput oblaka uz užareno tijelo. Ove električne čestice ijoniziraju zrak. Govorimo li u lijevak i spojimo li žarno tijelo sa polovima struje, to će ovim ijoniziranim zrakom prolaziti struja.

Ovi se električni valovi moraju pojačati i pretvoriti u svjetlene valove, da mogu ostaviti trag na filmu. Pojačanje izvađa se slično kao kod telegrafije bez žica. Ovi električni valovi dolaze u ultrafrequenz lampu, a njeno je svijetlo puno fotokemičkih zraka. Svijetlo svjetiljke bire se lećom i kroz vanredno usku pukotinu pada na film.

Kad je film razvijen, pokazuju se na rubu svijetlije i tamnije pruge, zapravo fotografirani glas.

Sad dolazi reprodukcija.

Film se projicira kao obično. Kroz zvučni film prolaze lećom sabrane zrake i kroz uski otvor ulaze u svjetloelektričnu stanicu, (može biti i selenov članak) zapravo staklenu krušku, koja je obložena kalijem i napunjena kojim plemenitim plinom kod niskoga tlaka. I tako se trak svijetla u ovoj svijetloelektričnoj kruški pretvara u električne valove, koji izlaze u statofon.

Statofon nije ništa drugo, nego pregrađeni telefon.

Ali i ovaj film nije savršen, nije plastičan.

Prema tome idealan film bio bi onaj, koji bi bio reproduciran u naravnim bojama i u kojem bi glumci govorili i pjevali, a uza to bi bio plastičan. Možda će se i koji od naših čitača odlikovati na tom polju rada. Dao Bog!

Priopćio M. Šoštarić.

NOVOSTI O RADIJU.

Otkad je 1896. otkriven pojav radioaktiviteta, proučavanje radioaktivnih supstancija, a u prvome redu radija, silno se razmahalo te se i danas nastavlja s velikim interesom. Kraj tako neobičnih svojstava, kakovima se radij odlikuje, moglo bi se sad misliti, da će i praktične primjene radija biti osobito mnogobrojne. I doista radij se mnogo upotrebljava u medicini radi fizioloških učinakanjegovih; liječenje radijem, »radioterapija« danas je već važna grana medicinske nauke. Naprotiv u tehnici radij je manje iskorišćen te je zasad još najizdašniju primjenu našao kao primjesa cinčanom sulfidu, s kojim zajedno daje t. zv. »boje, koje svijetle«. Vrlo velike količine takovih boja služile su osobito u prošlom ratu, jer svijetleći u tami one su omogućivale pogledati na uru i očitavati skale raznih instrumenata i bez svjetiljke.

Medjutim količine radija, koje je tehnika utrošila na fabrikaciju ovih boja, ipak su relativno malene prema onima, što ih upotrebljavaju u medicini, jer je sadržaj tih boja na radiju posve neznatan.

Jedan od razloga, da se radij relativno slabo upotrebljava u tehnici jest taj, što je to, kako je poznato, izvanredno rijedak i skup element.

Možda ne će biti bez interesa, ako navedemo, koliko je radija dosad uopće proizvedeno na zemaljskoj kugli. Kako je poznato za prve minimalne količine radija, što su ih supruzi Curie separirali iz uranova smolinca, bile su potrebne goleme količine surovina. Tako nije nikakovo čudo, da je još oko početka svjetskoga rata na cijelom svijetu bilo proizvedeno jedva kojih deset grama ove dragocjene supstancije. Gram radija stojao je u to vrijeme oko 80.000 dolara. Današnje stanje je ovo: Ukupna količina dosad proizvedenoga radija jest 170 gr., a najviše ga je proizvedeno u Americi. Ima tomu kojih deset godina, da se radij počeo »na veliko« proizvoditi u Americi, i to najviše iz rude »karnotita«, kojoj je nalazište u državi Colorado. Ta ruda, koja sadržaje vanadija i urana, obradjuje se u kojih 12 tvornica, a glavna proizvoditeljica je Standard Chemical Co. u Pittsburg-u, u državi Pensilvania Sjedinjenih Država Sjeverne Amerike. Sama ova posljednja tvornica proizvela je 90 grama. Cijena radija bila je do maločas 120.000 dolara (1 dolar = oko 80 dinara), ali je upravo sada pala na 70.000 dolara po gramu. Uzrok su tomu padu otkrića bogatih naslaga smolinastih rudača u Katangi, u belgijskom Kongu, kojih je iskorišćivanje već započelo, i američke tvornice su ih već preuzele na preradbu. Još nije sigurno poznato, da li je bogatstvo tih naslaga toliko, koliko se sluti, i da li će se prema tomu ona »niska« cijena radija i održati. *Dr. J. L.*

O DIAMANTNIM RUDNICIMA U JUŽNOJ AFRICI.

Engleski stručni list »The Engineer« donosi interesantne potankosti o prošlogodišnjim uspjesima kod traženja diamanata na aluvijalnim diamantnim poljanama Transvaala. U samoj prošloj godini izvadjeno je tamo ništa manje nego 123214 karata (1 karat = 0,2 grama) diamanata u ukupnoj vrijednosti od preko 84.500 engleskih funti (oko 300 milijuna dinara). Toliko ukupni broj karata nikad nije prije postignut i samo godina 1920., koja je bila najpovoljnija poslije 1923. može se još mjeriti s prošlom godinom izbacivši preko 94.000 karata u ukupnoj vrijednosti od gotovo milijun funti. Kako nema još nikakovih znakova, da bi aluvijalne naslage bile iscrpljene, izgledi su za budućnost vrlo povoljni, te će godina 1924. vjerojatno prestići uspjehom sve dosadanje.

Javlja se u zadnje vrijeme i o nekoliko velikih nalaza. Tako je neki siromašni kopač u Bynestpoort-u u distriktu Pretoria prošloga mjeseca našao diamantni kamen, za koji se čini, da se odronio od jednoga još većega. Boja diamanta naginje na smedju, a težina mu je 416 karata! Kopač ga je prodao za 3000 funti, a kasnije je uz znatno višu cijenu prodan jednomu američkomu trgovcu, te će biti obradjen.

Drugi neki sretni kopač nedavno je naišao u blizini Kimberley-a na prekrasan diamant nadjen u zadnje vrijeme u provinciji Cape težio je 264 karata, a prodan je za 5000 funti. Poslije njega dolazi jedan diamant, »velik kao golublje jaje«, težak punih 100 karata i nadjen na jednoj farmi kraj mjesta Prieska. Kako vlasnik farme nije imao licencije za vadjenje diamanata i dragoga kamenja njegov je nalaz svojina države, a njemu će biti dano 10% vrijednosti.

Nakon ovolikih nalaza, koji obećaju još veću plodnost nesamo u Transvaalu nego i u okolnim državama južne Afrike, javlja se već kod diamantnih koncerna opravdana bojazan, da će cijene diamantima morati znatno popustiti. *D. J. L.*

PORUKA UREDNIŠTVA.

Svi mladi naši saradnici, kojima još nije odgovoreno u odgovorima uredništva, neka pošalju uredniku Z. Verniću svoje ferijalne adrese, da im se odgovori pismeno pošalju. — Onima, koji ne pošlju adrese, odgovorit će se u 1. broju III. godišta.

Neki veći radovi, koji nisu mogli da budu dovršeni ove godine, imat će u III. godištu svoje monografske nastavke. Jednako će osim njih »Mladost« donijeti i lijep opširan prikaz o **JOVANU SKERLIĆU,** koji je uredništvo već primilo.

Pazite na naš ferijalni natječaj!!!

FERIJALNI NATJEČAJ „MLADOSTI“

Pozivamo sve svoje pretplatnike ovogodišnje i one, koji se jave za treće godište, da sudjeluju u ovom našem ferijalnom natječaju:

Uredništvo „Mladosti“ stavlja šest nagrada (šestara, knjiga i t. d.) u ukupnoj vrijednost od 1.000 (hiljadu) Dinara, za

najbolji opis ferija ili ferijalnog puta, **najbolju fotografiju** s ferijalnog boravka ili **najbolju sliku ili crtež,**

koje naši pretplatnici sami izrade i pošalju uredništvu do 15. septembra 1924. ravno ili preko gospode povjerenika.

Nagrade će se javiti u oktobarskom broju „Mladosti“, a sve će nagrađene radnje biti reprodukovane u samom listu.

Najjeftiniji đački pribor i sve školske knjige

mogu se dobiti kod

Knjižara Z. i V. Vasića

Zagreb, Akademički trg br. 8.

Moderne kompletne

mlinske namještaje

Patent G. LUTHER A. G. Braunschweig

kao i svu tehničku robu:

remenje, pojase, patentne pehare, Stinerit, brtvila

dobavlja odmah sa skladišta

VILIM STEINER

Akademički trg 4. - ZAGREB - Matičina ul. 4

Telefon br 24-09.

DRAG. K. ANDRIJAŠEVIĆ - ZAGREB

PRILAZ ĐURE DEŽELIĆ 75 INTERURBAN TEL. 22-64

Carinsko posredništvo
Stručno carinjenje robe

Carinsko pravozastupništvo reklamacije. Informacije za sva pitanja carinske transportne struke.

Otpremništvo robe
Svakovrsni prevozi

Prijem robe u vlastita skladišta Zastupništva i stalne veze otpremničkih kuća u zemlji i u inostranstvu.

SKAUTI! PLANINARI! ŠPORTAŠI!

OVOMALTINE-tablete su za svakog športaša od neprocjenjive vrijednosti kao okrepno sredstvo! Sastavljene su od slada, mlijeka, jaja i najboljega kakaoa, a njihova hranivost daleko prestiže hranivost obične čokolade.

OVOMALTINE u kutijama je vanredna jaka hrana za slabunjave, rekonvalescente i malokrvne. **OVOMALTINE** nadoknadjuje svaku drugu dijetetičku hranu, a mogu je uzimati i djeca i odrasli.

ANACOT-pastile su neophodno potrebne u svakom kućanstvu kao izvrsno sredstvo kod bolesti grla, pa zamienjuju grgljaču.

SVI OVI PREPARATI DOBIVAJU SE U SVIM APOTEKAMA I DROGERIJAMA.

Dr. A. WANDER d. d.
BERN, ŠVICARSKA,
PODRUŽNICA ZA S.H.S. ZAGREB, JURJEVSKA UL. 37.

Tvornica pokostnih uljenih boja

ROBERTA ALEXANDRA NASLJED.

WEINBERGER I DRUG

Trgovina boja, četkarske i materijalne robe

Telef. 6-72 **ZAGREB** Ilica 40

*

GLAVNO SKLADIŠTE PROIZVODA

„DRAGICE“

INDUSTRIJE KEMIČKIH PROIZVODA

ZAGREB ILICA BR. 75

KNJIGE:

Knut Hamsun: Pod jesenjim zvijezdama, pripovijes jednog putnika	Din	10.—
Knut Hamsun: Nitkov (iz skitničkog života)	„	5.—
Horvat-Kiš: Nasmijani udesi	„	10.—
Kapić: Rukovet ratnih i narodnih pjesama	„	5.—
Konjović P.: Ličnosti o pozorištu i muzici	„	25.—
Kozarac J.: Pripovijesti	„	20.—
„ „ Izabrane pripovijetke	„	30.—
Korajac V.: Humoristička, djela vezano	„	20.—
„ „ „ „ broširano	„	15.—
Koščina: Suor Maria Immaculata, broširano	„	20.—
Kovačević: Zlotvor I. i II., roman	„	15.—
Krleža: Pjesme I.	„	4.—
„ Hrvatska rapsodija	„	15.—
Maeterlinck: Mudrost i sudbina	„	20.—
„ Smrt	„	10.—
Machar: Tatica Masaryk i druge priče	„	4.—
Matavulj: Car Dukljan	„	1.—
Maupassant: Baština, pripovijest	„	5.—
Mažuranić: Smrt Smail age Čengića	„	6.—
Milčinović: A.: Gospodja doktorica	„	4.—
„ „ Sjena, novela	„	4.—
Milo Mistra: Modri brijeg, broširano	„	20.—
„ „ „ „ vezano	„	25.—
Nazor: Pabirci pjesama g. 1892.—1912.	„	15.—
„ Istarske priče	„	30.—
Nikolić R.: Djeca majke zemlje	„	10.—
„ M.: Knjiga pjesama	„	20.—
Nušić-Janković: Izborne šale	„	2.—

Šalje se samo pouzećem ili uz unapred poslan novac i za poštarinu.

HRVATSKI ŠTAMPARSKI ZAVOD D. D.
Nakladno Odjeljenje
ZAGREB, MAROVSKA ULICA 30. ZAGREB

TISAK HRVATSKOG ŠTAMPARSKOG ZAVODA D. D. U ZAGREBU.